

Верховний
Суд

ДАЙДЖЕСТ
судової практики
Великої Палати
Верховного Суду

Рішення, внесені до ЄДРСР
за період із 01.10.2020 по 31.10.2020

Зміст

1. Справи, розглянуті з підстав існування виключної правової проблеми	4
1.1. Господарська юрисдикція	4
1.2. Цивільна юрисдикція	7
2. Справи, розглянуті з підстав необхідності відступу від висновків Верховного Суду України	15
1.3. Господарська юрисдикція	15
1.4. Цивільна юрисдикція	18
3. Справи, розглянуті з підстав необхідності відступу від висловленої раніше позиції Верховного Суду	22
1.5. Господарська юрисдикція	22
1.6. Цивільна юрисдикція	32
4. Справи, розглянуті з підстав необхідності визначення юрисдикції	39
4.1. Справи, які підлягають розгляду в порядку господарського судочинства	39
5. Окремі правові позиції Великої Палати Верховного Суду	43
6. Справи, прийняті до провадження Великою Палатою Верховного Суду	50
7. Справи, повернуті Великою Палатою Верховного Суду на розгляд касаційних судів	53

Перелік уживаних скорочень

ВП ВС	– Велика Палата Верховного Суду
ВСУ	– Верховний Суд України
КАС ВС	– Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду
КГС ВС	– Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
КЦС ВС	– Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду
КАС України	– Кодекс адміністративного судочинства України
ГПК України	– Господарський процесуальний кодекс України
ЗК України	– Земельний кодекс України
КПК України	– Кримінальний процесуальний кодекс України
КЗпП України	– Кодекс законів про працю України
ЦК України	– Цивільний кодекс України
ЦПК України	– Цивільний процесуальний кодекс України

1. Справи, розглянуті з підстав існування виключної правової проблеми

1.1. Господарська юрисдикція

Якщо банк є таким, що ліквідується відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», то правила продажу активів такого банку визначаються статтею 51 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» щодо затвердження Фондом гарантування вкладів фізичних осіб способу, порядку, складу та умов відчуження майна банку, включеного до ліквідаційної маси, а положення частин першої та другої статті 73 Закону України «Про Національний банк України» щодо переважного й безумовного права НБУ задовольняти будь-яку основу на здійсненому рефінансуванні банку вимогу, оформлену у встановленому законом порядку, за якою настав строк погашення, до таких відносин застосуванню не підлягають.

Позовні вимоги про визнання протиправними дій Правління НБУ щодо прийняття постанови про звернення стягнення на цінні папери, передані банком у заставу, та скасування такої постанови, а також про зобов'язання НБУ повернути на рахунок банку у цінних паперах непогашені цінні папери, на які було звернуто стягнення за договором застави, є неналежним способом захисту. У такому разі належним способом захисту є позов про стягнення цінних паперів з НБУ на користь банку

22 вересня 2020 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом Публічного акціонерного товариства «Всеукраїнський акціонерний банк» в особі Уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на ліквідацію Публічного акціонерного товариства «ВіЕйБі Банк» Славкіної Марини Анатоліївни до Національного банку України, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача – Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, про визнання дій протиправними, скасування постанови та зобов'язання вчинити дії за касаційною скаргою ПАТ «ВіЕйБі Банк» в особі Уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на ліквідацію ПАТ «ВіЕйБі Банк» Матвійчука Олексія Юрійовича на постанову Північного апеляційного господарського суду від 22 травня 2019 року й рішення Господарського суду міста Києва від 30 січня 2019 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

У 2014 році НБУ як кредитор та ПАТ «ВіЕйБі Банк» як позичальник уклали шість кредитних договорів, на виконання яких було укладено також договори застави державних облігацій України.

Згідно з підпунктом 2.2.2 договорів застави 1 - 6 заставодержатель має право у разі невиконання заставодавцем умов, що передбачені кредитним договором (неповернення, часткове неповернення або несвоєчасне неповернення), та неможливості списання відповідно до статті 73 Закону України «Про Національний банк України» у безспірному порядку заборгованості з

кореспондентського рахунку заставодавця та його філій, які працюють у СЕП за окремими кореспондентськими рахунками, до її повного погашення через 10 робочих днів з дня виникнення простроченої заборгованості здійснити продаж державних облігацій України третім особам або переведення державних облігацій України у власність заставодержателя і за рахунок отриманих коштів задовольнити всі свої вимоги відповідно до цього договору.

На підставі постанови Правління НБУ від 20 листопада 2014 року № 733 ПАТ «ВіЕйБі Банк» віднесено до категорії неплатоспроможних, з 21 листопада 2014 року запроваджено тимчасову адміністрацію та призначено Уповноважену особу Фонду на тимчасову адміністрацію в ПАТ «ВіЕйБі Банк» <...>. Виконавчою дирекцією Фонду рішенням від 20 березня 2015 року розпочато процедуру ліквідації ПАТ «ВіЕйБі Банк».

Як встановлено судами попередніх інстанцій, НБУ звернувся до позивача із заявою про кредиторські вимоги від 07 квітня 2015 року, у якій повідомив, що заборгованість за кредитними договорами.

Листом НБУ повідомив ПАТ «ВіЕйБі Банк» про свій намір звернути стягнення на предмет застави за договорами застави та просив Уповноважену особу Фонду на ліквідацію ПАТ «ВіЕйБі Банк» організувати проведення оцінки заставлених цінних паперів. З огляду на отримання позивачем відповідного повідомлення відповідача, на замовлення позивача була проведена оцінка цінних паперів.

У зв'язку з невиконанням зобов'язань, 01 квітня 2016 року з рахунку ПАТ «ВіЕйБі Банк» у цінних паперах НБУ було проведено безумовну операцію щодо переведення у власність цінних паперів.

Позивач вважав, що відповідач не мав права на безспірне списання та безспірне відчуження майна, що перебувало в заставі (цінні папери), бо відповідно до частини четвертої статті 73 Закону України «Про Національний банк України» вказане право відповідача не поширюється на банки, віднесені до категорії неплатоспроможних.

ОЦІНКА СУДУ

Підставою для передачі вказаної справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду є питання застосування частини четвертої статті 73 Закону України «Про Національний банк України» щодо переважного й безумовного права НБУ задовольняти будь-яку основу на здійсненому рефінансуванні банку вимогу, оформлену у встановленому законом порядку, за якою настав строк погашення; застосування приписів статей 51 і 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» щодо порядку звернення НБУ як заставодержателем стягнення на заставлене майно.

Частиною другою статті 73 Закону України «Про Національний банк України» передбачене переважне і безумовне право, яке реалізується НБУ шляхом списання у безспірному порядку заборгованості з рахунків банку і відчуження майна, що перебуває у заставі як забезпечення вимог НБУ, та задоволення вимог за рахунок чистого доходу від їх відчуження. НБУ здійснює

відчуження майна, набутого у власність, у рахунок погашення боргу за наданими банкам кредитами для підтримки ліквідності у визначеному ним порядку, без погодження з іншими органами державної влади.

У частині четвертій статті 73 Закону України «Про Національний банк України» зазначено, що частини перша і друга цієї статті не поширюються на банки, віднесені до категорії неплатоспроможних, які виводяться Фондом з ринку відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

Відповідно до частин третьої та четвертої статті 51 цього Закону Фонд затверджує способи, порядок, склад та умови відчуження майна банку, включеного до ліквідаційної маси, у разі потреби організовує консолідований продаж майна кількох банків, що одночасно перебувають у процедурі ліквідації. Фонду заборонено відчужувати майно банку до затвердження виконавчою дирекцією Фонду способу, порядку, складу та умов відчуження майна такого банку, крім випадків надання виконавчою дирекцією Фонду дозволу на реалізацію окремого майна з метою запобігання збиткам або ризикам його втрати чи пошкодження, а також у випадках, передбачених цим Законом.

Відтак приписи частин першої та другої статті 73 Закону України «Про Національний банк України» і частини третьої статті 51 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» розраховані на зовсім різні, причому взаємовиключні правові ситуації.

Так, якщо банк не перебуває в процедурі ліквідації, то правові передумови для застосування положень статті 51 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» відсутні, а НБУ володіє стосовно такого банку правом, визначеним частинами першою та другою статті 73 Закону України «Про Національний банк України».

У разі ж якщо банк є таким, що ліквідується відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», то застосуються норми цього Закону, у тому числі правила продажу активів такого банку визначаються статтею 51 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», а положення частин першої та другої статті 73 Закону України «Про Національний банк України» до відповідних відносин застосуванню не підлягають.

Судами попередніх інстанцій встановлено, що листом НБУ повідомив позивача про свій намір звернути стягнення на предмет застави та просив Уповноважену особу Фонду організувати проведення оцінки цінних паперів. З наданих відповідачем електронних повідомлень вбачається, що з огляду на отримання позивачем відповідного повідомлення відповідача, на замовлення позивача була проведена оцінка цінних паперів.

Зазначені узгоджені дії відповідача і позивача свідчать про погодження позивачем звернення стягнення на заставлені цінні папери в порядку, встановленому договором застави. Тому питання про обов'язковість погодження Фондом способу, порядку, складу та умов відчуження майна банку, включеного

до ліквідаційної маси, для реалізації заставодержателем права на звернення стягнення Великою Палатою Верховного Суду не розглядається.

Велика Палата Верховного Суду також вважає, що визнання протиправними дій Правління НБУ щодо прийняття оскаржуваної постанови, скасування оскаржуваної постанови Правління НБУ не є ефективним способом захисту.

Окрім того, вимога про зобов'язання НБУ повернути на рахунок ПАТ «ВіЕйБі Банк» у цінних паперах непогашені цінні папери не відповідає ефективному способу захисту, оскільки в разі задоволення цієї позовної вимоги вона не може бути виконана примусово, а майнова сфера позивача не буде відновлена.

В разі якщо позивач був неправомірно, без достатньої правової підстави позбавлений цінних паперів, які обліковувалися на рахунок позивача, на користь відповідача, то належному способу захисту відповідає позовна вимога про стягнення цінних паперів з відповідача на користь позивача.

Якщо ж цінні папери у відповідача відсутні (були відчужені іншій особі, погашені тощо), то належному способу захисту відповідає позовна вимога про стягнення вартості цінних паперів. Позивач може також вимагати стягнення коштів на відшкодування доходів, які відповідач одержав або міг одержати від цінних паперів з часу, коли відповідач дізнався або мав дізнатися про володіння без достатньої правової підстави (стаття 1214 Цивільного кодексу України). Якщо незаконне заволодіння майном відбулося внаслідок порушення вимог закону, то відповідач вважається таким, що знав або мав знати про володіння ним майном без достатньої правової підстави з моменту заволодіння майном.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 22 вересня 2020 року у справі № 910/3009/18 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91901363>

1.2. Цивільна юрисдикція

Вирішення питання правомірності поведінки органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування, який надав дозвіл на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки кільком особам, залежить від оцінки такої поведінки як добросовісної чи недобросовісної, і ця оцінка має здійснюватися у кожній справі окремо з огляду на конкретні обставини справи.

За наявності двох і більше осіб, що бажають отримати земельну ділянку державної або комунальної власності для ведення фермерського господарства, підлягають застосуванню загальні положення правила статті 135 Земельного кодексу України про проведення земельних торгів у формі аукціону, за результатами яких укладається відповідний договір (у редакції Земельного кодексу України до 18 лютого 2016 року).

Якщо земельна ділянка зареєстрована в Державному земельному кадастрі, а право власності на неї зареєстроване в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, то положення статті 123 ЗК України та статті 7 Закону України

«Про фермерське господарство», якими передбачено одержання дозволу на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки та його затвердження, не підлягають застосуванню

29 вересня 2020 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 до Головного управління Держгеокадастру у Хмельницькій області, ОСОБА_2, Шепетівської районної державної адміністрації Хмельницької області про визнання наказу про надання у користування земельної ділянки на умовах оренди протиправним та його скасування, визнання договору оренди землі недійсним і скасування рішення про державну реєстрацію права оренди земельної ділянки за касаційною скаргою ОСОБА_1 на рішення Апеляційного суду Хмельницької області від 31 березня 2017 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

За розпорядженням Шепетівської РДА Хмельницької області від 09 лютого 2012 року № 58/2012-р ОСОБА_1 отримав дозвіл на розробку проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки орієнтовною площею 25 га на території Судилківської сільської ради із земель сільськогосподарського призначення за рахунок земель резервного фонду з метою подальшої передачі в оренду для ведення фермерського господарства.

Вказаний проєкт відведення земельної ділянки не був погоджений і затверджений відповідно до закону. Разом із тим 7 червня 2013 року за заявою позивача здійснена державна реєстрація земельної ділянки площею 25 га у Державному земельному кадастрі. Їй присвоєно кадастровий номер.

9 жовтня 2014 року у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно зареєстроване право державної власності на цю земельну ділянку.

10 березня 2015 року ОСОБА_2 звернувся до ГУ Держземагентства у Хмельницькій області з заявою про надання йому земельної ділянки площею 25 га в оренду для ведення фермерського господарства.

Наказом ГУ Держземагентства у Хмельницькій області від 24 квітня 2015 року № 22-3354-СГ ця земельна ділянка передана в оренду ОСОБА_2 строком на 25 років.

У подальшому ОСОБА_2 розробив технічну документацію із землеустрою щодо встановлення (відновлення) меж земельної ділянки в натурі (на місцевості), а 01 липня 2015 року між ГУ Держземагентства у Хмельницькій області та ОСОБА_2 укладений договір оренди землі № 6.

Позивач вважав, що зазначений наказ прийнятий з порушенням вимог земельного законодавства, зокрема статей 122, 123, 124 Земельного кодексу України (далі – ЗК України) та статті 55 Закону України «Про землеустрій». У зв'язку із цим підлягає визнанню недійсним договір оренди земельної ділянки від 01 липня 2015 року № 6, укладений між ГУ Держземагентства

у Хмельницькій області та ОСОБА_2 на підставі наказу від 24 квітня 2015 року № 22-3354-СГ як такий, що суперечить вимогам законодавства.

ОЦІНКА СУДУ

Щодо виключної правової проблеми

Порядок надання земельних ділянок державної або комунальної власності у користування регулюється статтями 123, 124 ЗК України.

Передача в оренду земельної ділянки здійснюється на підставі зазначеного рішення шляхом укладення договору оренди земельної ділянки. Отже, правовідносини оренди виникають лише в момент укладення договору оренди.

До цього моменту, починаючи з моменту звернення особи до відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування з клопотанням про надання дозволу на розробку проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки, тривають переддоговірні відносини: сторони ведуть переговори щодо предмета договору, а саме – щодо можливості укладення договору оренди в майбутньому та визначення конкретної земельної ділянки на масиві земель державної або комунальної власності у встановленому законом порядку.

Після цього сторони укладають договір оренди, в якому сторонами погоджується вже не тільки конкретна земельна ділянка, а і всі інші умови договору. З цього моменту виникають договірні правовідносини.

Водночас Велика Палата Верховного Суду звертає увагу, що відсутність договірних відносин між сторонами до моменту укладення договору не означає, що на переддоговірній стадії сторони не несуть жодних обов'язків по відношенню одна до одної. Добросовісність та розумність належать до фундаментальних засад цивільного права (пункт 6 частини першої статті 3 ЦК України). Отже, і на переддоговірній стадії сторони повинні діяти правомірно, зокрема, поводитися добросовісно, розумно враховувати інтереси одна одної, утримуватися від недобросовісних дій чи бездіяльності.

Так, може кваліфікуватися як недобросовісна така поведінка власника земельної ділянки (в особі органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування), коли він необґрунтовано зволікає з наданням дозволу на розробку проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки, не повідомляє чи несвоєчасно повідомляє про відмову у наданні дозволу або не наводить вичерпні мотиви такої відмови, надає дозвіл на розробку проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки, завідомо знаючи про перешкоди у наданні земельної ділянки в оренду, необґрунтовано зволікає з розглядом проєкту землеустрою щодо відведення, безпідставно відмовляє у його затвердженні і у той же час надає дозвіл на розробку проєкту землеустрою та затверджує цей проєкт щодо іншої особи.

З іншого боку, якщо особа, отримавши дозвіл на розробку проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки, сама зволікає з його розробкою та поданням на затвердження, вона цілком може очікувати, що земельна ділянка буде надана в користування іншій особі. Не вважатиметься добросовісною

і поведінка особи, яка отримала дозвіл на розробку проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки, розробила проєкт та подала його на затвердження, завідомо знаючи про перешкоди у наданні земельної ділянки в оренду.

Виходячи з викладеного Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що неможливо надати єдину універсальну відповідь на питання про те, чи є поведінка органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування, який надав дозвіл на розробку проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки кільком особам, правомірною чи неправомірною. Відповідь на це питання залежить від оцінки такої поведінки як добросовісної чи недобросовісної, і така оцінка має здійснюватися у кожній справі окремо виходячи з конкретних обставин справи.

Щодо суті спору

Суди попередніх інстанцій встановили, що ГУ Держземагентства у Хмельницькій області передало ОСОБА_2 спірну земельну ділянку в оренду без розроблення, погодження та затвердження в установленому законом порядку проєкту її відведення, що свідчить про те, що спірну земельну ділянку надано в оренду з порушенням порядку її надання.

Відповідно до частини першої статті 50 Закону України «Про землеустрій» проєкти землеустрою щодо відведення земельних ділянок складаються лише у разі зміни цільового призначення земельних ділянок або формування нових земельних ділянок.

Саме тому у частині першій статті 123 ЗК України встановлено, що надання у користування земельної ділянки, зареєстрованої в Державному земельному кадастрі відповідно до Закону України «Про Державний земельний кадастр», право власності на яку зареєстровано у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, без зміни її меж та цільового призначення здійснюється без складення документації із землеустрою.

Таким чином, якщо земельна ділянка зареєстрована в Державному земельному кадастрі, а право власності на неї зареєстровано у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, то положення статті 123 ЗК України та статті 7 Закону України «Про фермерське господарство», якими передбачено одержання дозволу на розробку проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки та його затвердження, не підлягають застосуванню.

Отже, висновки судів про те, що спірна земельна ділянка надана в оренду з порушенням порядку її надання, оскільки таке надання здійснене без розроблення, погодження та затвердження в установленому законом порядку проєкту її відведення, не ґрунтуються на законі.

Водночас слід наголосити, що розробка проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки та його затвердження хоча й здійснюється заявником з метою отримання земельної ділянки в користування, однак вчиняється саме в інтересах територіальної громади чи держави з метою формування такої земельної ділянки. Тому в разі неотримання в користування

такої земельної ділянки особа, яка понесла витрати на розробку та погодження проєкту землеустрою, за умови формування земельної ділянки, може претендувати на відшкодування здійснених витрат.

Також Велика Палата Верховного Суду звертає увагу, що частина друга статті 134 ЗК України у чинній редакції (зі змінами, внесеними Законом України від 18 лютого 2016 року № 1012-VIII «Про внесення змін до Земельного кодексу України щодо проведення земельних торгів») не передбачає можливості передачі земельних ділянок для ведення фермерського господарства поза процедурою земельних торгів.

Водночас частина друга статті 134 ЗК України у редакції, що діяла на час виникнення спірних правовідносин, встановлювала, що не підлягають продажу на конкурентних засадах (земельних торгах) земельні ділянки державної чи комунальної власності або права на них у разі, зокрема, передачі громадянам земельних ділянок для ведення фермерського господарства.

Здійснюючи тлумачення цієї норми, Велика Палата Верховного Суду виходить з такого.

Розподіл землі є особливо чутливим до принципів справедливості, розумності і добросовісності (пункт б частини першої статті 3 ЦК України).

Велика Палата Верховного Суду вважає, що неконкурентне надання землі у користування за наявності двох або більше бажаючих не відповідає зазначеним принципам.

Тому Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що частину другу статті 134 ЗК України у редакції, що діяла на час виникнення спірних правовідносин, слід розуміти таким чином, що не підлягають продажу на конкурентних засадах (земельних торгах) права на земельні ділянки державної чи комунальної власності у разі передачі громадянам земельних ділянок для ведення фермерського господарства за наявності лише одного бажаючого. Якщо ж бажаючих два чи більше, підлягали застосуванню загальні правила статті 135 ЗК України про проведення земельних торгів у формі аукціону, за результатами яких укладається відповідний договір.

Оскільки договір оренди землі від 1 липня 2015 року № 6, укладений між ГУ Держземагентства у Хмельницькій області та ОСОБА_2 без дотримання конкурентних засад, спрямований на незаконне заволодіння земельною ділянкою державної власності, то він відповідно до частин першої, другої статті 228 ЦК України є нікчемним.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 29 вересня 2020 року у справі № 688/2908/16-ц можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92137264>

Якщо особиста приватна власність одного з подружжя зазнала перетворень і збільшилась у вартості в період шлюбу, однак таке збільшення не було істотним, то інший із подружжя, не власник, має право на $\frac{1}{2}$ частину збільшення вартості такого майна, якщо воно пов'язане із вкладенням в об'єкт особистої приватної власності за час шлюбу спільних коштів подружжя.

Для визнання особистого нерухомого майна одного з подружжя спільним майном подружжя істотність збільшення вартості майна має відбутися така, що первинний об'єкт нерухомості, який належав одному з подружжя на праві приватної вартості, розчиняється, нівелюється, втрачається чи стає несуттєвим, малозначним порівняно з тим об'єктом нерухомого майна, який з'явився під час шлюбу в результаті спільних трудових або грошових затрат подружжя чи іншого з подружжя, який не є власником.

Істотність такого збільшення має бути пов'язана зі спільними затратами грошових коштів чи трудовими затратами або затратами іншого з подружжя, який не є власником майна. Сам факт перебування осіб у шлюбі в період, коли особисте майно чи його вартість істотно збільшилося, не є підставою для визнання його спільним майном

22 вересня 2020 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу ОСОБА_2 на постанову Дніпровського апеляційного суду від 12 лютого 2019 року у цивільній справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, – державний нотаріус Третьої Криворізької державної нотаріальної контори Рикова Тетяна Валентинівна, про визнання майна спільною сумісною власністю подружжя, витребування майна із чужого володіння, визнання права власності на частку нерухомого майна, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

На підставі договору дарування від 14 серпня 2002 року ОСОБА_2 набув у власність квартиру АДРЕСА_2. Вартість квартири за вказаним договором дарування на дату вчинення правочину складала 13 012 грн 00 коп.

09 січня 2004 року ОСОБА_2 та ОСОБА_5 зареєстрували шлюб, який розірвано заочним рішенням Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 24 січня 2013 року.

08 червня 2005 року рішенням виконавчого комітету Криворізької міської ради Дніпропетровської області № 309 «Про переведення житлових приміщень у нежитлові» вирішено перевести житлове приміщення, а саме: квартиру АДРЕСА_2, у нежитлове з правом спільного користування земельною ділянкою прибудинкової території відповідно до частки власності у споруді житлового будинку; надано дозвіл на перепланування та переобладнання зазначеного приміщення для потреб його власника.

06 липня 2005 року між ВАТ КБ «Приватбанк» та ОСОБА_2 укладений кредитний договір, за умовами якого останній отримав кредит у розмірі 15 000,00 дол. США на споживчі цілі.

Ремонтно-будівельні роботи з переобладнання житлової квартири АДРЕСА_2 у нежитлове приміщення проводилися у період з листопада 2005 року до лютого 2006 року.

06 липня 2012 року між ОСОБА_2 та ОСОБА_3 укладений договір дарування нежитлового приміщення, за умовами якого дарувальник безоплатно передав у власність сестрі, обдаровуваній, нежитлове приміщення магазину непродовольчих товарів № 31, вбудоване у перший поверх житлового будинку за адресою: АДРЕСА_2. ОСОБА_1 як дружина дарувальника не надавала згоди на укладення зазначеного правочину.

Позивачка просила визнати спірну квартиру спільною сумісною власністю подружжя.

ОЦІНКА СУДУ

У статті 62 СК України вказано, якщо майно дружини, чоловіка за час шлюбу істотно збільшилося у своїй вартості внаслідок спільних трудових чи грошових затрат або затрат другого з подружжя, воно у разі спору може бути визнане за рішенням суду об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Зі змісту статті 62 СК України вбачається, що втручання у право власності може бути обґрунтованим, та дотримано балансу інтересів подружжя, у разі наявності у сукупності двох факторів: 1) істотність збільшення вартості майна; 2) таке збільшення вартості пов'язане зі спільними трудовими чи грошовими затратами або затратами другого з подружжя, який не є власником.

Істотність має визначальне значення, так як необхідно враховувати не лише збільшення остаточної вартості в порівнянні з первинною оцінкою об'єкта, однак співвідносити і у співмірності з одиницями тенденцій загального удорожчання конкретного майна, інфляційними процесами, якісні зміни характеристик самого об'єкта та ту обставину, що первинна оцінка чи сам об'єкт стають малозначними в остаточній вартості об'єкта власності чи у остаточному об'єкті.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що істотність збільшення вартості майна підлягає з'ясуванню шляхом порівняння вартості майна до та після поліпшень внаслідок спільних трудових чи грошових затрат або затрат другого з подружжя.

Тобто істотність збільшення вартості має відбутися така, що первинний об'єкт нерухомості, який належав одному з подружжя на праві приватної вартості, розчиняється, нівелюється, втрачається чи стає настільки несуттєвим, малозначним у порівнянні із тим об'єктом нерухомого майна, який з'явився під час шлюбу у результаті спільних трудових чи грошових затрат подружжя чи іншого з подружжя, який не є власником.

Другий чинник істотності такого збільшення має бути пов'язаний із спільними затратами грошових коштів або трудовими затратами. Сам факт перебування осіб

у шлюбі у період, коли особисте майно чи його вартість істотно збільшилося, не є підставою для визнання його спільним майном.

Істотне збільшення вартості майна обов'язково і безумовно має бути наслідком спільних трудових чи грошових затрат або затрат іншого, не власника майна, з подружжя. Тобто вирішальне значення має не факт збільшення вартості сам по собі у період шлюбу, а правова природа збільшення такої вартості, шляхи та способи збільшення такої вартості, зміст процесу збільшення вартості майна.

При посиланні на вимоги статті 62 СК України як на підставу виникнення спільної сумісної власності подружжя, позивач мала довести, що у збільшення вартості майна є істотним і у таке збільшення були вкладені її окремі (власні) кошти чи власна трудова діяльність.

Суд першої інстанції встановив, що з наявних у справі доказів не підтверджується не тільки факт грошових затрат колишньої дружини ОСОБА_1, а й факт трудових затрат, коли вона могла б вкладатися якщо не фінансово, то власною працею у істотне збільшення вартості спірного майна. Однак, як зробив висновок суд першої інстанції, такі обставини позивачкою не доведені.

Із системного аналізу норм статей 57, 60, 63, 66-68, 70 СК України вбачається, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, є їх спільною сумісною власністю незалежно від участі кожного з подружжя у її виникненні, і право визначати порядок здійснення права спільної сумісної власності та частки кожного з подружжя при поділі майна є рівними.

Ці вимоги застосовуються і у разі, якщо особиста приватна власність одного з подружжя зазнала перетворень і збільшилась у вартості, однак таке збільшення не було істотним, то інший з подружжя, не власник, має право на $\frac{1}{2}$ частину збільшення вартості такого майна, якщо воно пов'язане з вкладенням у об'єкт особистої приватної власності спільних коштів подружжя за час шлюбу.

Ураховуючи наведене, суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку, що позивачка не надала доказів на підтвердження того, що її внесок у переобладнання спірного приміщення із житлового у нежитлове у розумінні частини першої статті 62 СК України є достатньо значним для можливості визнання спірного майна об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, тоді як сам по собі факт перебування позивачки у шлюбі з відповідачем на момент здійснення реконструкції спірного об'єкта нерухомого майна не є підставою для визнання зазначеного майна спільним сумісним майном подружжя.

Стосовно необхідності відступу від висновку Верховного Суду України, викладеного у постанові від 08 листопада 2017 року (провадження № 6-1447цс17), то спір у наведеній справі та справі, що розглядається, відрізняється як за предметом доказування, так і за правовим регулюванням. А тому підстав для відступу від висновку Верховного Суду України не вбачається.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 22 вересня 2020 року у справі № 214/6174/15-ц можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92270721>

2. Справи, розглянуті з підстав необхідності відступу від висновків Верховного Суду України

2.1. Господарська юрисдикція

Велика Палата Верховного Суду відступила від правових висновків Верховного Суду України та Верховного Суду щодо застосування частини другої статті 625 ЦК України у випадку прострочення зобов'язання з повернення суми попередньої оплати товару, визначивши, що правовідношення, в якому у зв'язку із фактичним закінченням строку поставки у постачальника (продавця) виникло зобов'язання повернути позивачу (покупцю) суму попередньої оплати (тобто сплатити грошові кошти) відповідно до частини другої статті 693 ЦК України, є грошовим зобов'язанням, а тому на нього можуть нараховуватися інфляційні втрати і 3 % річних на підставі частини другої статті 625 ЦК України

22 вересня 2020 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Товариства з обмеженою відповідальністю «Українська бурштинова компанія» на рішення Господарського суду Рівненської області від 24 грудня 2019 року та постанову Північно-західного апеляційного господарського суду від 19 лютого 2020 року у справі за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Українська бурштинова компанія» до Державного підприємства «Бурштин України» про стягнення 3 865 700,89 грн, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

03 лютого 2016 року ТОВ «Українська бурштинова компанія» (покупець) та ДП «Бурштин України» (продавець) уклали форвардний контракт № 15 (далі – контракт), у порядку та на умовах якого продавець передає покупцю у власність товар – бурштин-сирець (далі – товар) <...>, а покупець зобов'язується прийняти товар та оплатити його (пункт 1.1 контракту).

Ціна контракту становить 43 194 500 грн, у тому числі 7 199 083,33 грн ПДВ з подальшим коригуванням шляхом укладення додаткових угод (пункт 1.2 контракту), а авансовий платіж – 4 300 000 грн, що становить 10 % від ціни контракту (пункт 1.3 контракту).

На виконання пункту 1.3 контракту позивач (покупець) у період з 29 лютого по 01 вересня 2016 року здійснив попередню оплату товару на користь відповідача (продавця) на загальну суму 1 610 000 грн, що підтверджується підписаним сторонами актом звіряння взаєморозрахунків за період з 01 січня по 14 липня 2016 року.

Відповідно до підписаних сторонами акта зарахування зустрічних однорідних вимог та акта звіряння взаєморозрахунків зобов'язання ДП «Бурштин України»(продавця) перед ТОВ «Українська бурштинова компанія» за контрактом

є таким, що припинено частково, а залишок суми заборгованості відповідача перед позивачем за контрактом становить 1 368 078,19 грн.

Позивач (покупець) надіслав відповідачеві (продавцеві) лист щодо виконання умов контракту, який останній отримав 01 липня 2019 року, та претензію від 08 липня 2019 року, в яких заявив вимогу про погашення заборгованості в сумі 1 368 078,19 грн, а також про сплату штрафу, пені, інфляційних втрат та 3 % річних.

У відповіді від 08 липня 2019 відповідач зазначив, що ТОВ «Українська бурштинова компанія» як покупець за контрактом у період з 29 лютого по 01 вересня 2016 року здійснило оплату товару на користь ДП «Бурштин України» як продавця на загальну суму 1 612 179,24 грн, однак у зв'язку з відсутністю достатньої кількості товару продавець не мав та не має змоги виконати свої зобов'язання за контрактом. ДП «Бурштин України» зобов'язується повернути ТОВ «Українська бурштинова компанія» заборгованість в сумі 1 368 078,19 грн, яка підтверджується актом зарахування зустрічних однорідних вимог та актом звіряння взаєморозрахунків.

Відповідач отримав кошти у межах та на підставі контракту, тобто при наявності достатніх правових підстав, однак ні до 30 листопада 2016 року, як це передбачено контрактом, ні станом на день ухвалення судом рішення не виконав свого зобов'язання з поставки товару на вказану суму грошових коштів, внаслідок чого позивач звернувся до суду з позовом про повернення суми попередньої оплати.

Суди попередніх інстанцій відмовили в задоволенні позовних вимог про стягнення інфляційних втрат та 3 % річних, зазначивши про те, що повернення суми попередньої оплати за договором поставки не є грошовим зобов'язанням у розумінні статті 625 ЦК України.

ОЦІНКА СУДУ

Виходячи із системного аналізу вимог чинного законодавства аванс (попередня оплата) – це грошова сума, яка не забезпечує виконання договору, а є сумою, що перераховується згідно з договором наперед, у рахунок майбутніх розрахунків, зокрема, за товар який має бути поставлений, за роботи, які мають бути виконані. При цьому аванс підлягає поверненню особі, яка його сплатила, лише у випадку невиконання зобов'язання, за яким передавався аванс, незалежно від того, з чієї вини це відбулося (висновок про застосування норм права, викладений у постанові Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 21 лютого 2018 року у справі № 910/12382/17).

Відповідно до встановлених судами обставин справи, за змістом статті 625 ЦК України, яка регулює відповідальність за порушення грошового зобов'язання, стягувана позивачем з відповідача сума інфляційних втрат та 3 % річних від несплаченої (неповернутої) суми попередньої оплати є відповідальністю сторони господарського договору за допущене нею правопорушення у сфері господарювання.

За змістом статей 509, 524, 533-535 і 625 ЦК України грошовим є зобов'язання, виражене у грошових одиницях, що передбачає обов'язок боржника сплатити гроші на користь кредитора, який має право вимагати від боржника виконання цього обов'язку. Тобто грошовим є будь-яке зобов'язання, в якому праву кредитора вимагати від боржника сплати коштів кореспондує обов'язок боржника з такої сплати. Ці висновки узгоджуються з правовими висновками Великої Палати Верховного Суду, висловленими у постановках від 11 квітня 2018 року у справі № 758/1303/15-ц (провадження № 14-68цс18) та від 16 травня 2018 року у справі № 686/21962/15-ц (провадження № 14-16цс18).

У статті 625 ЦК України визначені загальні правила відповідальності за порушення будь-якого грошового зобов'язання незалежно від підстав його виникнення. Приписи цієї статті поширюються на всі види грошових зобов'язань, якщо інше не передбачено договором або спеціальними нормами закону, який регулює, зокрема, окремі види зобов'язань.

Не є таким винятком із загального правила випадок, коли покупець має право вимагати повернення суми попередньої оплати на підставі частини другої статті 693 ЦК України.

З огляду на таку юридичну природу правовідносин сторін як грошових зобов'язань на них поширюється дія положень частини другої статті 625 ЦК України.

Тобто правовідношення, в якому у зв'язку із фактичним закінченням строку поставки у відповідача (постачальника, продавця) виникло зобов'язання повернути позивачу (покупцю) суму попередньої оплати (тобто сплатити грошові кошти) відповідно до частини другої статті 693 ЦК України, є грошовим зобов'язанням, а тому відповідно на нього можуть нараховуватися інфляційні втрати та 3 % річних на підставі частини другої статті 625 цього Кодексу.

Отже, у справі, яка переглядається, суди попередніх інстанцій помилково вважали, що відсутні правові підстави для застосування до спірних правовідносин приписів частини другої статті 625 ЦК України.

У зв'язку із цим Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити від протилежних висновків щодо застосування норми права (статті 625 ЦК України) у подібних правовідносинах, викладених у постановках Верховного Суду України від 16 вересня 2014 року у справі № 921/266/13-г/7 (провадження № 3-90гс14) та від 18 жовтня 2017 року у справі № 910/8318/16 (провадження № 3-133гс17); у постановках Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 07 березня 2018 року у справі № 910/23585/16, від 14 березня 2018 року у справі № 910/24853/13, від 26 жовтня 2018 року у справі № 910/1775/18, від 20 листопада 2018 року у справі № 916/75/18, від 21 червня 2019 року у справі № 910/9288/18, від 01 липня 2019 року у справі № 910/5773/18, від 24 вересня 2019 року у справі № 922/1151/18, від 17 жовтня 2018 року у справі № 923/1151/17, від 18 грудня 2019 року у справі № 906/190/19; у постанові Касаційного цивільного

суду у складі Верховного Суду від 21 листопада 2018 року у справі № 745/26/16-ц (провадження № 61-14087св18).

Натомість Велика Палата Верховного Суду погоджується з доводами скаржника про те, що відповідач прострочив своє грошове зобов'язання з повернення суми попередньої оплати у зв'язку із фактичним закінченням строку поставки, та яку позивач зажадав повернути на підставі частини другої статті 693 ЦК України.

Таким чином у відповідача (постачальника, продавця) виникло зобов'язання повернути позивачу (покупцю) суму попередньої оплати (тобто сплатити грошові кошти) відповідно до частини другої статті 693 ЦК України, частини першої статті 530 ЦК України з наступного дня після спливу строку поставки, тобто з 01 грудня 2016 року.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 22 вересня 2020 року у справі № 918/631/19 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92270712>

2.2. Цивільна юрисдикція

Велика Палата Верховного Суду відступила від правового висновку Верховного Суду України щодо застосування положень частини третьої статті 40 КЗпП України, визначивши, що гарантія, передбачена частиною третьою статті 40 КЗпП України щодо неможливості звільнення у період тимчасової непрацездатності, а також у період перебування працівника у відпустці, поширюється на випадки припинення трудового договору (договору контракту) з працівником за пунктом 8 частини першої статті 36 КЗпП України, тобто з підстав, передбачених контрактом. У разі порушення цієї гарантії негативні наслідки слід усувати шляхом зміни дати звільнення працівника, визначивши датою припинення трудових відносин перший день після закінчення періоду тимчасової непрацездатності (відпустки).

Спир між звільненим із посади керівником юридичної особи (її виконавчого органу) та цією юридичною особою, її власником (органом, уповноваженим здійснювати від імені власника управління такою особою) щодо законності розірвання з ним трудового договору з підстав, передбачених КЗпП України, крім такого розірвання за пунктом 5 частини першої статті 41 КЗпП України (припинення повноважень органом управління юридичної особи), підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Спир щодо оскарження керівником юридичної особи (її виконавчого органу), відстороненим від посади або повноваження якого припинені за частиною третьою статті 99 ЦК України, пунктом 5 частини першої статті 41 КЗпП України, законності дій органу управління юридичної особи (загальних зборів, наглядової ради) з такого відсторонення або припинення повноважень (звільнення) підлягає розгляду в порядку господарського судочинства

15 вересня 2020 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 (далі – позивач) до Міністерства економічного розвитку

та торгівлі України (далі – Міністерство), Державного підприємства «Дніпровський електровозобудівний завод» (далі – ДП «Дніпровський електровозобудівний завод») про визнання незаконним і скасування наказу про звільнення з посади, поновлення на роботі, стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу за касаційною скаргою позивача на постанову Дніпровського апеляційного суду від 5 лютого 2019 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

8 серпня 2014 року позивач уклав з Міністерством промислової політики України контракт № 8 з керівником підприємства, що є у державній власності (далі – контракт).

17 березня 2017 року позивач був звільнений з посади директора ДП «Дніпровський електровозобудівний завод» згідно з наказом Міністерства відповідно до пункту 8 частини першої статті 36 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) з підстав, передбачених контрактом, а саме «у зв'язку з невиконанням підприємством зобов'язань щодо виплати заробітної плати працівникам чи недотриманням графіка погашення заборгованості із заробітної плати».

З 13 до 21 березня 2017 року позивач хворів, проходив лікування в умовах стаціонару (з 14 до 21 березня 2017 року), перебував у стані тимчасової непрацездатності згідно з листком непрацездатності та випискою із медичної картки хворого.

А відповідно до частини третьої статті 40 КЗпП України не допускається звільнення працівника з ініціативи власника або уповноваженого ним органу в період його тимчасової непрацездатності.

Суд апеляційної інстанції, скасовуючи рішення суду першої інстанції, посилався на те, що неодноразові та систематичні порушення трудового законодавства з боку позивача як директора ДП «Дніпровський електровозобудівний завод» призвели до виникнення заборгованості з виплати заробітної плати у період з жовтня 2016 року до січня 2017 року включно перед працівниками підприємства. Це підтверджує аудиторський звіт й обставини, встановлені Ленінським районним судом м. Дніпропетровська у вироку від 10 травня 2018 року у справі № 205/2950/17, згідно з яким суд визнав позивача винним у вчиненні злочинів, передбачених частиною першою статті 175, частиною першою статті 367 Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Окрім того, враховуючи те, що у сторін є спір щодо припинення трудового договору з працівником з підстав, передбачених контрактом (пункт 8 частини першої статті 36 КЗпП України), а не у зв'язку зі звільненням працівника з ініціативи власника або уповноваженого ним органу, гарантія частини третьої статті 40 КЗпП України на правовідносини сторін не поширюється.

ОЦІНКА СУДУ

Щодо юрисдикції суду

1 червня 2014 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» від 13 травня 2014 року, відповідно до підпункту 1 пункту 1 якого частину першу статті 41 КЗпП України доповнено пунктом 5 такого змісту «5) припинення повноважень посадових осіб».

З огляду на вказане під час розгляду спору щодо розірвання трудового договору (контракту) за пунктом 5 статті 41 КЗпП України матиме значення не наявність підстав для припинення повноважень (звільнення) посадової особи, а дотримання органом управління (загальними зборами, наглядовою радою) передбаченої цивільним законодавством й установчими документами юридичної особи процедури ухвалення рішення про таке припинення. Тому Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те, що для визначення юрисдикції суду для розгляду ініційованого звільненням з посади керівником юридичної особи (її виконавчого органу) спору з цією юридичною особою, її власником (органом, уповноваженим здійснювати від імені власника управління такою особою) про законність звільнення цього керівника (припинення його повноважень або усунення від посади), слід враховувати таке :

За правилами цивільного судочинства треба розглядати спори, в яких позивач оскаржує законність розірвання з ним трудового договору з підстав, передбачених КЗпП України, крім такого розірвання за пунктом 5 частини першої статті 41 КЗпП України (припинення повноважень за частиною третьою статті 99 ЦК України).

До юрисдикції господарського суду належать спори, в яких позивач, повноваження якого як керівника юридичної особи (її виконавчого органу) припинені за частиною третьою статті 99 ЦК України, пунктом 5 частини першої статті 41 КЗпП України, оскаржує законність дій органу управління юридичної особи (загальних зборів, наглядової ради) з такого припинення повноважень (звільнення). До 28 березня 2014 року, коли відповідно до підпункту 1 пункту 3 Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» від 10 жовтня 2013 року набрала чинності нова редакція пункту 4 частини першої статті 12 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), юрисдикція господарського суду поширювалася на вищевказані спори за участю господарських товариств, а з 28 березня 2014 року – за участю будь-яких юридичних осіб.

З огляду на те, що позивач оскаржує його звільнення з посади директора за пунктом 8 частини першої статті 36 КЗпП України, а не за пунктом 5 частини першої статті 41 цього кодексу, спір належить розглядати за правилами цивільного судочинства.

Щодо суті спору

Позивач вказував на незаконність його звільнення під час тимчасової непрацездатності. Суди встановили, що таке звільнення справді було під час

означеної непрацездатності. Але суд апеляційної інстанції, врахувавши висновок Верховного Суду України, викладений у постанові від 26 грудня 2012 року у справі № 6-156цс12, констатував, що на позивача не поширюється гарантія неможливості звільнення працівника у період тимчасової непрацездатності, оскільки він звільнений не з ініціативи власника або уповноваженого ним органу на підставі статей 40 і 41 КЗпП України, а за пунктом 8 частини першої статті 36 КЗпП України з підстав, передбачених контрактом. Велика Палата Верховного Суду з цим висновком апеляційного суду не погоджується.

Не допускається звільнення працівника з ініціативи власника або уповноваженого ним органу в період його тимчасової непрацездатності (крім звільнення за пунктом 5 статті 40 КЗпП України, тобто через нез'явлення на роботу протягом більш як чотирьох місяців підряд внаслідок тимчасової непрацездатності, не рахуючи відпустки по вагітності і родах, якщо законодавством не встановлений триваліший строк збереження місця роботи (посади) при певному захворюванні), а також у період перебування працівника у відпустці (перше речення частини третьої статті 40 КЗпП України).

4 вересня 2019 року КС України ухвалив рішення № 6-р(II)/2019 у справі № 3-425/2018(6960/18) за конституційною скаргою ОСОБА_2 щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 40 КЗпП України. У цьому рішенні КС України, зокрема, вказав, що положення частини третьої статті 40 КЗпП України є такими, що поширюються на усі трудові правовідносини (абзац п'ятнадцятий пункту 3 мотивувальної частини рішення).

Оскільки позивач звільнений відповідно до вимог пункту 8 частини першої статті 36 КЗпП України, а суд апеляційної інстанції встановив факти порушення позивачем умов контракту, Велика Палата Верховного Суду вважає, що відсутні підстави для його поновлення на роботі. Наслідки порушення гарантії, визначеної у першому реченні частини третьої статті 40 КЗпП України, у цьому випадку слід усунути шляхом зміни дати звільнення позивача, а саме: визначити датою припинення трудових відносин перший день після закінчення періоду тимчасової непрацездатності – 22 березня 2017 року.

Таким чином, з метою узгодження практики застосування частини третьої статті 40 КЗпП України Велика Палата Верховного Суду відступає від висновків, сформульованих у постановях Верховного Суду України від 26 грудня 2012 року у справі № 6-156цс12 і від 23 січня 2013 року у справі № 6-127цс12, а також від висновку Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду, сформульованого у постанові від 16 березня 2020 року у справі № 640/10761/14-ц. Велика Палата Верховного Суду зазначає, що гарантія частини третьої статті 40 КЗпП України поширюється на випадки припинення контракту з працівником за пунктом 8 частини першої статті 36 КЗпП України. А у разі порушення цієї гарантії негативні наслідки слід усувати шляхом зміни дати звільнення позивача, визначивши датою припинення трудових відносин перший день після закінчення періоду тимчасової непрацездатності (відпустки).

Велика Палата Верховного Суду вважає, що суди неправильно застосували норми матеріального права, а тому касаційну скаргу слід задовольнити частково: постанову Дніпровського апеляційного суду від 5 лютого 2019 року та рішення Ленінського районного суду м. Дніпропетровська від 3 серпня 2018 року скасувати; ухвалити нове рішення про часткове задоволення позову, змінивши дату звільнення позивача з 17 березня 2017 року на 22 березня 2017 року; в іншій частині позову – відмовити.

Детальніше з тестом постанови Великої Палати Верховного Суду від 17 вересня 2020 року у справі № 205/4196/18 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92270735>

3. Справи, розглянуті з підстав необхідності відступу від висловленої раніше позиції Верховного Суду

3.1. Господарська юрисдикція

Велика Палата Верховного Суду відступила від правового висновку Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо позовної давності стосовно вимог про визнання договору про пайову участь у розвитку інфраструктури населеного пункту укладеним, визначивши, що невиконання замовником будівництва обов'язку щодо укладення такого договору та сплати пайового внеску не є триваючим порушенням, а отже, таке тривале невиконання не може бути підставою для незастосування визначеної у статті 257 ЦК України загальної позовної давності до таких правовідносин.

Перебіг позовної давності до вимог про визнання договору про пайову участь у розвитку інфраструктури населеного пункту укладеним починається з дати, коли орган місцевого самоврядування довідався чи мав довідатися про те, що об'єкт введено в експлуатацію, але договір про пайову участь не укладено

22 вересня 2020 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу першого заступника прокурора міста Києва на рішення Господарського суду Черкаської області від 10 жовтня 2019 року та постанову Північного апеляційного господарського суду від 10 лютого 2020 року у справі за позовом заступника прокурора Черкаської області в інтересах держави в особі виконавчого комітету Черкаської міської ради до Товариства з обмеженою відповідальністю «Компанія «Метал інвест» про визнання укладеним договором про пайову участь та стягнення 7 163 196 грн, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

08 червня 2010 року Виконком прийняв рішення, яким вирішив надати ТОВ «Компанія «Метал інвест» містобудівні умови і обмеження забудови земельної ділянки площею 1,8551 га на просп. Хіміків, 74 у м. Черкаси для реконструкції цеху регенерації сірковуглецю з добудовою під підприємство обробки металоконструкції

згідно з додатком, пункт 12.4 якого містить припис про необхідність укладення договору пайової участі замовників у розвитку інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури м. Черкаси відповідно до статті 27 Закону України «Про планування і забудову територій» та рішень Черкаської міської ради від 05 червня 2007 року № 2-672 та від 11 грудня 2008 року № 4-719.

18 квітня 2012 року Інспекція державного архітектурно-будівельною контролю у Черкаській області на підставі акта готовності об'єкта до експлуатації від 09 квітня 2012 року видала відповідачу сертифікат серії про відповідність проектній документації та готовність до експлуатації закінченого будівництвом об'єкта – реконструкція цеху регенерації сірковуглецю з добудовою під підприємство обробки металоконструкцій <...>.

27 квітня 2012 року відповідач із супровідним листом направив Виконкому копію сертифіката про прийняття об'єкта в експлуатацію, що позивач не заперечує, тобто поінформував останнього про введення об'єкта в експлуатацію. На цьому ж листі є відмітка Виконкому від 27 квітня 2012 року про його отримання.

Відповідач до отримання цього сертифіката і після його отримання не звертався до позивача за укладенням договору про пайову участь у розвитку інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури м. Черкаси.

Департамент архітектури, містобудування та інспектування Черкаської міської ради неодноразово звертався до відповідача листами, якими пропонував останньому на виконання пункту 12.4 містобудівних умов та статті 40 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» добровільно у 10-денний термін подати до Виконкому заяву та відповідні документи, у тому числі проект договору пайової участі у розвитку інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури м. Черкаси для його укладення.

Відповідач відмовився підписати проект договору, пославшись на сплив строку для укладення таких договорів, передбаченого частиною дев'ятою статті 40 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності».

Договір про пайову участь відповідача у розвитку інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури м. Черкаси між сторонами не був укладений, внаслідок чого 20 червня 2019 року заступник прокурора Черкаської області звернувся до суду з цим позовом.

ТОВ «Компанія «Метал інвест» 17 липня 2019 року подало до суду заяву про застосування позовної давності. Послалося на те, що Виконком, отримавши від відповідача копію сертифіката від 18 квітня 2012 року, довідався про прийняття об'єкта в експлуатацію 27 квітня 2012 року і таким чином у цей день дізнався про своє порушене право.

ОЦІНКА СУДУ

Загальна позовна давність установлюється тривалістю у три роки (стаття 257 ЦК України), перебіг якої відповідно до частини першої статті 261 цього ж Кодексу починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила.

Отже, враховуючи те, що примірник сертифіката від 18 квітня 2012 року про прийняття об'єкта в експлуатацію відповідач направив Виконкому 27 квітня 2012 року, а звернення до суду з цим позовом відбулося лише у червні 2019 року, Велика Палата Верховного Суду погоджується з висновками судів попередніх інстанцій про те, що про введення об'єкту будівництва в експлуатацію позивачу було відомо з 27 квітня 2012 року, і саме з цього часу слід обраховувати перебіг позовної давності щодо вимог про укладення договору.

Суди обґрунтовано відмовили в задоволенні позову на підставі частини четвертої статті 267 ЦК України, встановивши факт звернення до суду з цим позовом лише у червні 2019 року, тобто поза межами загальної позовної давності у три роки, про застосування якої заявлено відповідачем у справі, тоді як перебіг позовної давності за позовними вимогами про визнання укладеним договором про пайову участь почався 27 квітня 2012 року.

У постанові від 16 січня 2019 року у справі № 362/75/17 Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду вказав, що дії відповідача щодо несвоечасного укладання договору про пайову участь у розвитку інфраструктури населеного пункту, який укладається на пізніше ніж через 15 робочих днів з дня реєстрації звернення замовника про його укладення, але до прийняття об'єкта будівництва в експлуатацію, не є такими, що обмежені в часі, оскільки Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» не містить приписів, згідно з якими замовник звільняється від своїх обов'язків щодо укладення договору про пайову участь у разі незвернення до відповідного органу з відповідною заявою. Тому порушення відповідачем у цій справі своїх обов'язків є триваючим.

Втім, абзацом першим частини дев'ятої статті 40 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин, чітко встановлено, що договір про пайову участь у розвитку інфраструктури населеного пункту укладається не пізніше ніж через 15 робочих днів з дня реєстрації звернення замовника про його укладення, але до прийняття об'єкта будівництва в експлуатацію. Відповідно з дати, коли позивач довідався чи мав довідатися про те, що об'єкт введено в експлуатацію, але договір пайової участі не укладений і починає перебіг позовна давність.

Як убачається з наведеного, фактичні обставини у справі, встановлені судами під час її вирішення, підтверджують покладені в основу судових рішень висновки про відсутність підстав для задоволення позову з огляду на пропуск позовної давності.

Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити від висновку, викладеного Касаційним цивільним судом у складі Верховного Суду у постанові від 16 січня 2019 року у справі № 362/75/17, адже тривале невиконання відповідачем обов'язку щодо укладення договору про пайову участь у розвитку інфраструктури населеного пункту та сплати пайового внеску не може бути підставою для незастосування визначеної у статті 257 ЦК України загальної позовної давності до таких правовідносин.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 22 вересня 2020 року у справі № 925/756/19 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92270720>

Велика Палата Верховного Суду відступила від правового висновку Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо моменту виникнення підстав для захисту права сторони договору на внесення змін або розірвання такого договору в судовому порядку, визначивши, що право особи на звернення до суду для внесення змін у договір (чи його розірвання) у передбаченому законом випадку відповідає визначенням статтею 16 ЦК України способам захисту і не може ставитися в залежність від поінформованості про позицію іншої сторони чи волевиявлення іншої сторони щодо внесення змін або розірвання такого договору.

Право сторони договору звернутися до суду з вимогою про розірвання договору за наявності відповідних умов, передбачених договором чи законом, не є тотожним праву на таке розірвання, а свідчить про наявність спору про розірвання договору, який підлягає вирішенню судом з урахуванням усіх істотних обставин

8 вересня 2020 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Товариства з обмеженою відповідальністю «Рітейл Девелопмент» (далі – ТОВ «Рітейл Девелопмент») на постанову Північного апеляційного господарського суду від 14 січня 2020 року у справі за позовом Верхньосироватської сільської ради Сумського району Сумської області (далі – Сільрада) до ТОВ «Рітейл Девелопмент», за участю третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, на стороні позивача - Головного управління Держгеокадастру у Сумській області, про розірвання договору оренди землі та зобов'язання повернути земельну ділянку, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

19 січня 2018 року відповідач як орендар та третя особа як орендодавець, уклали Договір, відповідно до умов якого орендодавець надає, а орендар приймає у строкове платне користування земельну ділянку сільськогосподарського призначення державної власності загальною площею 13,1252 га для іншого сільськогосподарського призначення, яка розташована за межами населених пунктів на території Верхньосироватської сільської ради Сумського району Сумської області <...>.

Відповідно до пункту 3 Договору на земельній ділянці розташовані об'єкти нерухомого майна, які належать відповідачу на праві приватної власності згідно з Витягом з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно про реєстрацію права власності.

Договір укладено строком на 7 років. Після закінчення строку дії Договору орендар має переважне право поновити його на новий строк (пункт 8 Договору <...>.

Пунктом 36 Договору визначено, що перехід права власності на орендовану земельну ділянку до другої особи, а також реорганізація юридичної особи орендаря є підставою для розірвання договору.

Листом від 4 березня 2019 року позивач повідомив відповідача про передачу земельної ділянки з державної власності у комунальну власність територіальної громади. Станом на момент подачі позивачем цього позову відповідач відповіді на лист від 4 березня 2019 року не надав.

Рішенням Сільради вирішено звернутися до суду щодо розірвання Договору.

Передаючи справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду, Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду зазначив про необхідність відступити від висновку, викладеного в постанові Другої судової палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 15 квітня 2020 року у справі № 626/601/19 про розірвання договору оренди землі щодо застосування частини другої статті 651 ЦК України в частині моменту виникнення підстав для захисту права, із якого випливає, що підстава для захисту права позивача виникла тоді, коли відповідач своєю відмовою розірвати спірний договір оренди землі створив перешкоди реалізації позивачем належного йому права вимагати такого розірвання.

ОЦІНКА СУДУ

За частиною другою статті 651 ЦК України договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом.

Тож іншими підставами для зміни або розірвання договору в судовому порядку, крім істотного його порушення, відповідно до частини другої статті 651 ЦК України є випадки, встановлені законом або договором, і саме настання таких випадків зумовлює право сторони договору ініціювати в судовому порядку питання зміни чи припинення відповідних договірних правовідносин.

Законодавець у певних правовідносинах може передбачити порядок проведення сторонами договору переговорів щодо добровільної зміни чи розірвання договору. Наприклад, статтею 188 Господарського кодексу України (далі – ГК України) врегульовано порядок зміни розірвання господарських договорів.

Водночас те, що сторона договору не скористалася процедурою позасудового врегулювання питання зміни чи розірвання договору, навіть коли порядок здійснення такої процедури врегульовано законодавчо, не позбавляє таку сторону можливості належним чином реалізувати своє суб'єктивне право на зміну чи припинення договору та вирішити існуючий конфлікт у суді в силу прямої вказівки, що міститься у частині другій статті 651 ЦК України.

Право особи на звернення до суду для внесення змін у договір (чи його розірвання) у передбаченому законом випадку відповідає статті 16 ЦК України, способам, передбаченим нею (зміна чи припинення правовідношення) для захисту права, та не може ставитися в залежність від поінформованості про позицію іншої

сторони чи волевиявлення іншої сторони. Така позиція у подібних правовідносинах викладена у постановках Великої Палати Верховного Суду від 12 лютого 2019 року у справі № 914/2649/17 та від 26 травня 2020 року у справі № 908/299/18.

Ураховуючи викладене вище, положення частини другої статті 16 та частини другої статті 651 ЦК України, Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити від висновку, викладеного в постанові Другої судової палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 15 квітня 2020 року у справі № 626/601/19 про розірвання договору оренди землі у зв'язку зі зміною власника земельної ділянки, у частині того, що підстава для захисту права позивача у спірних правовідносинах виникла тоді, коли відповідач своєю відмовою розірвати спірний договір оренди землі створив перешкоди реалізації позивачем належного йому права вимагати такого розірвання.

Згідно з частиною четвертою статті 32 Закону України «Про оренду землі», який є спеціальним законом і має пріоритет перед іншими законами в застосуванні до спірних правовідносин, перехід права власності на орендовану земельну ділянку до іншої особи, а також реорганізація юридичної особи-орендаря не є підставою для зміни умов або розірвання договору, якщо інше не передбачено договором оренди землі.

Як встановлено судами та не заперечується сторонами спору, умовами Договору обумовлено, що перехід права власності на орендовану земельну ділянку до другої особи, а також реорганізація юридичної особи орендаря є підставою для його розірвання (пункт 3б Договору), а згідно з наказом Головного управління Держгеокадастру у Сумській області, орендована за Договором земельна ділянка була передана у комунальну власність територіальної громади Сільради, що вбачається з витягу з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно про реєстрацію права власності.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що перехід права власності на орендовану земельну ділянку до іншої особи, не спричиняє автоматичного припинення спірних договірних правовідносин, а лише створює правову ситуацію, у якій виникає право вимагати судового захисту шляхом розірвання договору у сторони договору, для якої настали відповідні підстави через зміну фактичних обставин.

Тож після зміни власника земельної ділянки Договір не припинив свою дію, натомість Сільрада в силу вимог закону набула статусу орендодавця у триваючих правовідносинах оренди разом із належними орендодавцю за Договором правами та обов'язками.

Разом з тим, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що ТОВ «Рітейл Девелопмент» як орендар, яке вчинило усі дії, які від нього вимагалися, та у межах процедур, встановлених законодавством України, використовувало на умовах договору оренди земельну ділянку державної власності, ураховуючи те, що на цій земельній ділянці знаходиться майно, належне йому на праві приватної власності, не має нести негативних наслідків у вигляді розірвання договору

на вимогу іншої сторони лише у зв'язку з передачею цієї земельної ділянки у комунальну власність.

Право сторони договору звернутися до суду з вимогою про розірвання договору за наявності відповідних умов, передбачених договором чи законом, не є тотожним праву на таке розірвання, а свідчить про наявність спору про розірвання договору, який підлягає вирішенню судом з урахуванням усіх істотних обставин.

З огляду на наведені вище норми законодавства, умови договору оренди та фактичні обставини справи, встановлені судами, та підстави поданого позову, Велика Палата Верховного Суду вважає обґрунтованими висновки суду першої інстанції про відмову у задоволенні позовних вимог.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 8 вересня 2020 року у справі № 920/418/19 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92270717>

Велика Палата Верховного Суду підтримала правовий висновок Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо правової природи положення договору купівлі-продажу про те, що сторона договору отримала належні їй платежі до підписання договору, визначивши, що таке положення договору свідчить про те, що сторони домовилися вважати сплату коштів, здійснену раніше за відсутності правових підстав, виконанням укладеного договору стороною, яка за цим договором мала сплатити гроші, і є доказом, що розрахунки між сторонами здійснені повністю.

Позовні вимоги продавця про розірвання спірного договору купівлі-продажу, якщо покупці отримали товар, але не здійснили оплати, є неналежним способом захисту. За таких умов продавець може звернутися з позовом про стягнення неотриманих коштів та процентів за користування чужими грошовими коштами

8 вересня 2020 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу ОСОБА_1 та ОСОБА_2 на постанову Південно-західного апеляційного господарського суду від 06 березня 2019 року та рішення Господарського суду Одеської області від 20 серпня 2018 року у справі за позовом ОСОБА_3 до ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_4, ОСОБА_5, Товариства з обмеженою відповідальністю «Інвесткурорт-1», третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача - ОСОБА_6; треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача - ОСОБА_7, ОСОБА_8; залучена третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, - приватний нотаріус Одеського міського нотаріального округу Таранська Аліна Миколаївна; про розірвання договору та скасування рішення загальних зборів, визнання права власності на частку в статутному капіталі, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

16 березня 2015 року між ОСОБА_3 (позичальник) та ОСОБА_6 (кредитор) укладено договір позики (далі – договір позики), за умовами якого ОСОБА_3 отримала від ОСОБА_6 позику в розмірі 5 000 000 грн зі строком повернення до 05 червня 2016 року.

Виконання позичальником зобов'язань зі своєчасного та повного повернення суми отриманого за договором позики забезпечується таким майном: частка в статутному капіталі ТОВ «Інвест-курорт-1» у розмірі 60 % статутного капіталу, що становить 4 140 000 грн; частка в статутному капіталі ТОВ «Інвест-курорт-2» у розмірі 60 % статутного капіталу, що становить 3 060 000 грн (пункт 3.1 договору позики).

03 червня 2016 року були проведені загальні збори учасників ТОВ «Інвест-курорт-1», оформлені протоколом загальних зборів учасників № 03/03/2016.

На порядок денний загальних зборів учасників ТОВ «Інвест-курорт-1» були винесені, зокрема, такі питання: про продаж учасником товариства ОСОБА_3 своєї частки в статутному капіталі Товариства; про прийняття до складу учасників товариства ОСОБА_1 та ОСОБА_2.

Того самого дня, 03 червня 2016 року, між ОСОБА_3, ОСОБА_10 (продавці) та ОСОБА_1, ОСОБА_11, ОСОБА_12 (покупці) був укладений договір купівлі-продажу, за умовами пункту 1 якого продавці передають (продають) у власність покупців належну ОСОБА_3 частку в розмірі 60 %, що становить 4 140 000 грн, та ОСОБА_5 частку в розмірі 20 %, що становить 1 380 000 грн у статутному капіталі ТОВ «Інвест-курорт-1», а продавці приймають у власність (купують) частку в статутному капіталі цього Товариства в таких розмірах: ОСОБА_1 – частку 40 %, що становить 2 760 000 грн; ОСОБА_2 – частку 20 %, що становить 1 380 000 грн; ОСОБА_4 – частку 20 %, що становить 1 380 000 грн.

Згідно з пунктом 5 договору купівлі-продажу від 03 червня 2016 року продаж частки в розмірі 80 % у статутному капіталі Товариства за домовленістю сторін вчиняється за 5 520 000 грн. Гроші у вказаній сумі продавці отримали у відповідних частках повністю до підписання вказаного договору. Підписання цього договору свідчить про те, що розрахунки за частки у статутному капіталі Товариства здійснені повністю та немає претензій до покупців з оплати з боку продавців.

Звертаючись до суду з позовом, ОСОБА_3 зазначала, що фактично не отримала оплату в будь-якій формі за договором купівлі-продажу від 03 червня 2016 року, що є підставою для розірвання договору купівлі-продажу, скасування рішення загальних зборів Товариства та визнання за ОСОБА_3 права власності на частку в статутному капіталі ТОВ «Інвест-Курорт-1», яка їй належала до укладання вищезазначеного договору.

ОЦІНКА СУДУ

Відповідно до частини першої, пункту 1 частини другої статті 73 ГПК України доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність

або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи; ці дані встановлюються, зокрема, письмовими доказами.

Судами попередніх інстанцій встановлено, що відповідно до пункту 5 договору купівлі-продажу від 03 червня 2016 року продаж частки 80 % у статутному капіталі товариства за домовленістю сторін вчиняється за 5 520 000,00 грн. Гроші у вказаній сумі продавці отримали у відповідних частках повністю до підписання зазначеного договору. Підписання цього договору свідчить про те, що розрахунки за частки у статутному капіталі товариства здійснені повністю та про те, що немає претензій до покупців щодо оплати з боку продавців.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що цей пункт договору в тій його частині, в якій він містить відомості про отримання покупцями грошей, суму цих грошових коштів та пропорції, в якій вони отримані кожним з продавців, є даними, на підставі яких суд установлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи. Отже, положення договору, які містять зазначені відомості, відповідають визначенню доказів, наведеному в частині першій статті 73 ГПК України, а тому вони є доказом. Відповідно до пункту 1 частини другої статті 73 ГПК України вони є письмовим доказом.

Щодо правової оцінки пункту 5 спірного договору як розписки Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те, що під розпискою на практиці, як правило, розуміється письмовий документ, який містить відомості про певні обставини, наприклад про отримання однією особою від іншої грошей, іншого майна тощо. Розписка у такому значенні є письмовим доказом згідно із частиною першою, пунктом 1 частини другої статті 73 ГПК України.

Тому пункт 5 спірного договору в тій його частині, у якій він містить відомості про отримання покупцями грошей до підписання договору, суму цих грошових коштів та пропорції, у якій вони отримані кожним з продавців, є розпискою.

Відповідно до частини першої статті 77 ГПК України обставини, які відповідно до законодавства повинні бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватись іншими засобами доказування. Водночас законом не встановлено, що факт отримання грошових коштів має бути підтверджений певними засобами доказування. Тому кожна зі сторін може доводити таку обставину або спростовувати її будь-якими доказами. Зокрема, таким доказом може бути положення договору про одержання однією стороною від іншої грошових коштів. Натомість заінтересована сторона може спростовувати цю обставину іншими доказами, які, наприклад, свідчать про підписання договору або розписки, якщо вона втілена в окремому документі, під впливом помилки, обману, насильства тощо.

Суд апеляційної інстанції наголосив, що в пункті 5 спірного договору вказано на здійснення розрахунку саме до його підписання. Цей суд звернув увагу на те, що договір купівлі-продажу є консенсуальним договором, тобто вважається

укладеним з моменту досягнення угоди щодо усіх його істотних умов. Звідси суд зробив висновок, що посилання відповідачів на розрахунок за спірним договором до його укладення він оцінює критично, оскільки ані прямий, ані опосередкований зв'язок між розрахунком за правочином, який ще не відбувся, та самим спірним договором установити не видається за можливе.

Велика Палата Верховного Суду погоджується з висновком суду апеляційної інстанції про те, що договір купівлі-продажу є консенсуальним договором. Натомість це означає, що договором може бути передбачено виконання зобов'язання, що виникає з договору купівлі-продажу, одночасно з укладенням договору або в майбутньому.

При цьому ані реальним, ані консенсуальним договором не передбачається виконання зобов'язання, що виникає з договору, в минулому.

Водночас відповідно до частини третьої статті 631 ЦК України сторони можуть встановити, що умови договору застосовуються до відносин між ними, які виникли до його укладення.

Таким чином, положення договору про те, що сторона договору отримала належні їй платежі до підписання договору, свідчить про те, що сторони домовилися вважати сплату коштів, здійснену раніше за відсутності правових підстав, виконанням укладеного договору стороною, яка за цим договором мала сплатити гроші.

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу, що включення в договір купівлі-продажу положення про одержання однією стороною від іншої грошових коштів, у тому числі до підписання договору, є звичайною діловою практикою, зокрема при укладенні договорів фізичними особами, і така практика не суперечила закону в правовідносинах, щодо яких виник спір.

Тому Велика Палата Верховного Суду не вбачає підстав для відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладених у постановках Верховного Суду у складі колегії суддів першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 308/13400/14-ц від 21 березня 2018 року, та у справі № 361/558/15-ц від 17 квітня 2019 року.

Унаслідок неправильного застосування норм матеріального права суди неправильно визначили правову природу пункту 5 спірного договору в тій його частині, в якій він містить відомості про отримання покупцями грошей до підписання договору, суму цих грошових коштів та пропорції, в якій вони отримані кожним з продавців.

Окрім того, такий спосіб захисту, як розірвання договору, що вже частково виконаний з боку продавця, який передав товар, і покупця, який прийняв товар, не відповідає суті порушення договору, що полягає в несплаті грошових коштів. Така несплата (повна або часткова) може бути наслідком не навмисного порушення договору з боку покупця (який бажає збагатитися за рахунок затримки оплати), а добросовісної помилки покупця, наприклад, через існування розбіжностей

між сторонами щодо суми, належної до сплати, щодо взаємних розрахунків між сторонами (зокрема, як у цій справі).

За таких умов підлягає застосуванню частина третьої статті 692 ЦК України, відповідно до якої у разі прострочення оплати товару продавець має право вимагати оплати товару та сплати процентів за користування чужими грошовими коштами. Наведений припис не передбачає можливості продавця за своїм вибором вдатися до іншого способу захисту, зокрема не передбачає можливості розірвання договору в судовому порядку. Якщо порушення права продавця полягає в тому, що він не отримав грошових коштів від продавця, то способу захисту, який належним чином захистить саме це право, відповідає позовна вимога про стягнення неотриманих коштів.

В частині вимог щодо оскарження рішення загальних зборів учасників ТОВ "Інвест-курорт-1" за пунктами 1 і 2 порядку денного Велика Палата Верховного Суду вказала, що рішення загальних зборів про погодження рішення позивачки відступити належну їй частку в статутному капіталі та про включення ОСОБА_2 і ОСОБА_3 до складу учасників ТОВ "Інвест-курорт-1" не спричинило юридичних наслідків щодо зміни складу учасників цього товариства. Такі зміни у складі учасників відбулися не внаслідок прийняття рішення загальними зборами учасників товариства, а внаслідок звернення продавця та покупців до цих зборів, тобто внаслідок доведення їхнього волевиявлення до відома інших учасників, які із цього моменту мають вважати покупців учасниками товариства. У зв'язку із цим надалі були внесені зміни до статуту та здійснена реєстрація відповідних змін, які мають значення для третіх осіб. Тому оскарження рішень загальних зборів учасників ТОВ «Інвест-курорт-1» за пунктами № 1 і № 2 порядку денного не може призвести до захисту прав колишнього учасника цього товариства.

Окрім того, оскільки за висновком Великої Палати Верховного Суду позовна вимога про розірвання спірного договору в цій справі не підлягає задоволенню, то немає підстав і для задоволення спрямованої на повернення позивачці часток у статутному капіталі ТОВ «Інвест-курорт-1» позовної вимоги про скасування рішення загальних зборів учасників ТОВ «Інвест-курорт-1» у частині рішень з питань № 1 і № 2 порядку денного.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 8 вересня 2020 року у справі № 916/667/18 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92284198>

3.2. Цивільна юрисдикція

Велика Палата Верховного Суду відступила від правового висновку Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо можливості оскарження в касаційному порядку постанови суду апеляційної інстанції про забезпечення позову, прийнятої за наслідками перегляду ухвали суду першої інстанції про відмову у забезпеченні позову, визначивши, що у касаційному порядку можна оскаржити ухвалу суду першої інстанції про забезпечення позову

та постанову апеляційного суду про залишення зазначеної ухвали без змін, а також ухвалу суду апеляційної інстанції, яка передбачає вжиття заходів забезпечення позову, та постанову апеляційного суду про забезпечення позову, прийняту за наслідками перегляду ухвали суду першої інстанції про відмову у такому забезпеченні

15 вересня 2020 року розглянула справу за позовом ОСОБА_1 (далі – позивач) до ОСОБА_2 (далі – відповідачка) за участю третіх осіб, які не заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, – ОСОБА_3 та державного нотаріуса Шістнадцятої київської державної нотаріальної контори Дорофеевої Тетяни Михайлівни – про встановлення факту родинних відносин, визнання майна спільною сумісною власністю подружжя, визначення розміру частки у цьому майні члена подружжя, встановлення факту прийняття спадщини, визнання права власності на спадкове майно, визнання недійсним заповіту за касаційною скаргою відповідачки на постанову Апеляційного суду міста Києва від 19 вересня 2018 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Позивач є сином ОСОБА_5 та ОСОБА_4, які перебували у шлюбі. ІНФОРМАЦІЯ_3 померла мати позивача, а ІНФОРМАЦІЯ_5 – його батько. Після смерті батьків залишилася спадщина – будинок, що належав батькові позивача на праві приватної <...>. Оскільки батьки позивача придбали будинок під час перебування у шлюбі, цей будинок був об'єктом спільної сумісної власності подружжя, і матері позивача належала $\frac{1}{2}$ частина цього будинку. Після смерті матері як її спадкоємці за законом першої черги батько позивача став власником $\frac{3}{4}$ частин будинку, а позивач успадкував $\frac{1}{4}$ частину будинку.

Після смерті батька позивач звернувся до нотаріуса із заявою про прийняття спадщини, у відповідь на яку нотаріус повідомив, що 16 жовтня 2003 року батько позивача склав заповіт, згідно з яким заповів усе своє майно відповідачці – сестрі позивача.

Відповідно до тверджень позивача, батько позивача за життя зловживав алкогольними напоями, був психічно хворою людиною, мав проблеми із зором, а тому не міг усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними у момент складення заповіту від 16 жовтня 2003 року, що є підставою для визнання такого заповіту недійсним. Замість заповіту від 16 жовтня 2003 року треба брати до уваги заповіт від 2 серпня 1999 року, згідно з яким батько позивача заповів усе належне йому майно в рівних частках позивачу та відповідачці.

У свідоцтві про смерть матері позивача її прізвище зазначене як «ОСОБА_8», тоді як прізвище позивача та його батька згідно з паспортами – «ОСОБА_9». Тому для оформлення спадщини необхідно встановити факти родинних відносин позивача з ОСОБА_4, а також останньої з ОСОБА_5.

15 червня 2018 року позивач звернувся до суду із заявою про забезпечення позову. Просив накласти арешт на будинок, що належить відповідачці на підставі свідоцтва про право на спадщину.

Суд першої інстанції постановив ухвалу, якою відмовив у задоволенні заяви позивача про забезпечення позову. Апеляційний суд за результатами розгляду апеляційної скарги позивача прийняв постанову, згідно з якою скасував ухвалу Дарницького районного суду м. Києва від 15 червня 2018 року та наклав арешт на $\frac{1}{4}$ частину частину будинку, що належить відповідачці на підставі свідоцтва про право на спадщину.

ОЦІНКА СУДУ

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду вважає, що постанова апеляційного суду про забезпечення позову, прийнята за результатами перегляду ухвали суду першої інстанції про відмову у забезпеченні позову, не може бути предметом касаційного перегляду. Велика Палата Верховного Суду з цим не погоджується.

Оскільки на ухвалу суду першої інстанції про забезпечення позову після її перегляду в апеляційному порядку за змістом пункту 2 частини першої статті 389 ЦПК України можна подати касаційну скаргу, Велика Палата Верховного Суду вважає, що і прийняту за результатами перегляду вказаної ухвали постанову суду апеляційної інстанції, який таку ухвалу залишив без змін, теж можна оскаржити до суду касаційної інстанції.

Разом з тим, Велика Палата Верховного Суду зауважує, що з огляду на відсутність у пункті 2 частини першої статті 389 ЦПК України серед ухвал суду першої інстанції, які підлягають касаційному оскарженню, ухвали цього суду про відмову у забезпеченні позову (пункт 4 частини першої статті 353 ЦПК України), неможливим є як касаційне оскарження такої ухвали, так і касаційне оскарження постанови апеляційного суду, згідно з якою така ухвала залишена без змін.

Згідно з пунктом 3 частини першої статті 389 ЦПК України у касаційному порядку можливо оскаржити, зокрема, ухвалу суду апеляційної інстанції щодо забезпечення позову, тобто про таке забезпечення, і неможливо оскаржити ухвалу суду апеляційної інстанції щодо відмови у забезпеченні позову, тобто про таку відмову.

За змістом пункту 3 частини першої статті 389 ЦПК України відсутня процесуальна можливість оскаржити у касаційному порядку ухвалу суду апеляційної інстанції про відмову у забезпеченні позову, так само неможливим є касаційне оскарження постанови суду апеляційної інстанції, згідно з якою скасовано ухвалу суду першої інстанції про забезпечення позову та відмовлено у задоволенні відповідної заяви.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що оскільки процесуальний закон допускає можливість касаційного оскарження ухвали апеляційного суду про вжиття заходів забезпечення позову, то неможливість касаційного оскарження

постанов апеляційного суду про вжиття заходів забезпечення позову лише на тій підставі, що не може бути оскаржена у касаційному порядку за пунктом 2 частини першої статті 389 ЦПК України переглянута апеляційним судом ухвала суду першої інстанції про відмову у забезпеченні позову (яку відповідачка у цій справі і не оскаржує), не відповідатиме основним засадам (принципам) цивільного судочинства.

З огляду на викладене у касаційному порядку можна оскаржити не тільки ухвалу суду першої інстанції про забезпечення позову та прийняту за результатами її перегляду постанову апеляційного суду про залишення цієї ухвали без змін, але й постанову суду апеляційної інстанції про забезпечення позову, прийняту за наслідками перегляду ухвали суду першої інстанції про відмову у забезпеченні позову.

Неможливим є касаційне оскарження ухвали суду першої інстанції про відмову у забезпеченні позову, постанови апеляційного суду, згідно з якою така ухвала залишена без змін, ухвали апеляційного суду, згідно з якою він відмовив у задоволенні заяви про забезпечення позову, а також постанови апеляційного суду, згідно з якою скасовано ухвалу суду першої інстанції про забезпечення позову та відмовлено у задоволенні відповідної заяви.

Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити висновку, викладеного Верховним Судом у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у постанові від 15 травня 2019 року у справі № 755/10786/16-ц, відповідно до якого визначальним при вирішенні питання про можливість касаційного оскарження є не те, яке судове рішення ухвалив суд апеляційної інстанції, а те, що апеляційний суд переглядав ухвалу суду першої інстанції про забезпечення позову, яка після апеляційного перегляду може бути оскаржена в касаційному порядку.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 15 вересня 2020 року у справі № 753/22860/17 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92270719>

Велика Палата Верховного Суду відступила від правового висновку Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду щодо порядку поновлення договору оренди землі, визначивши, що для виникнення підстави поновлення договору, передбаченої частиною шостою статті 33 Закону України «Про оренду землі» орендар зобов'язаний повідомити орендодавця про намір скористатися правом на поновлення договору оренди землі з надсиланням проекту додаткової угоди.

Факт порушення орендодавцем місячного терміну для направлення орендареві листа-повідомлення про прийняте ним рішення у відповідь на вчасно надісланий орендарем лист-повідомлення не має самостійного правового значення для вирішення питання про можливість поновлення договору оренди землі на підставі частини шостої статті 33 Закону України «Про оренду землі», якщо орендарем не дотримано процедури, встановленої, зокрема, частиною третьою статті 33 Закону України

«Про оренду землі», а саме не надано до листа-повідомлення про поновлення договору оренди землі проект додаткової угоди

22 вересня 2020 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Ковельської міської ради на рішення Ковельського міськрайонного суду Волинської області від 15 квітня 2019 року та постанову Волинського апеляційного суду від 03 липня 2019 року у цивільній справі за позовом ОСОБА_1 до Ковельської міської ради Волинської області, треті особи: виконавчий комітет Ковельської міської ради Волинської області, ремонтне житлово-комунальне підприємство № 2 міста Ковеля про визнання поновленим договору оренди земельної ділянки, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

15 квітня 2013 року між ОСОБА_1 (орендар) та Ковельською міською радою в особі міського голови Кіндера О. О. (орендодавець) укладено договір оренди № 1/43, за умовами якого орендодавець надала, а орендар прийняла в строкове платне користування (оренду) земельну ділянку площею 12 кв. м для розміщення та обслуговування тимчасового торгового кіоску, на підставі рішення Ковельської міської ради <...>. Договір укладено на 5 років до 28 березня 2018 року включно.

30 грудня 2014 року право оренди земельної ділянки площею 12 кв. м було зареєстровано на строк до 28 березня 2018 року з правом пролонгації.

Пунктом 8 укладеного між сторонами договору оренди землі передбачено, що після закінчення строку договору орендар, який належно виконував обов'язки за умовами договору, має переважне право перед іншими особами на поновлення його дії на новий строк. У цьому разі він повинен не пізніше ніж за місяць до закінчення строку дії договору, тобто до 28 лютого 2018 року, повідомити письмово орендодавця про намір продовжити його дію.

4 січня 2018 року ОСОБА_1 звернулась до Ковельської міської ради з проханням поновити договір оренди земельної ділянки, оскільки строк його дії закінчується 28 березня 2018 року.

9 березня 2018 року вона отримала лист від 26 лютого 2018 року за підписом міського голови, у якому повідомлялося про те, що Ковельська міська рада не буде продовжувати строк дії договору оренди земельної ділянки, оскільки має намір розширити АДРЕСА_1 та демонтувати у зв'язку з цим торгові споруди, в тому числі і кіоск позивачки.

ОСОБА_1 вважає, що відповідно до вимог статті 33 Закону України «Про оренду землі» дія договору оренди земельної ділянки поновлена на той самий строк і на тих самих умовах, на яких цей договір був укладений, оскільки протягом одного місяця після закінчення строку його дії міська рада не вирішила питання про відмову у поновленні договору і не повідомила її про це.

ОЦІНКА СУДУ

Орендар, який має намір скористатися переважним правом на укладення договору оренди землі на новий строк, зобов'язаний повідомити про це орендодавця

до спливу строку договору оренди землі у строк, встановлений цим договором, але не пізніше ніж за місяць до спливу строку договору оренди землі (частина друга статті 33 зазначеного Закону). До листа-повідомлення про поновлення договору оренди землі орендар додає проект додаткової угоди (частина третя статті 33 цього Закону).

Орендодавець у місячний термін розглядає надісланий орендарем лист-повідомлення з проектом додаткової угоди, перевіряє його на відповідність вимогам закону, узгоджує з орендарем (за необхідності) істотні умови договору і, за відсутності заперечень, приймає рішення про поновлення договору оренди землі (щодо земель державної та комунальної власності), укладає з орендарем додаткову угоду про поновлення договору оренди землі. За наявності заперечень орендодавця щодо поновлення договору оренди землі орендарю направляється лист-повідомлення про прийняте орендодавцем рішення (частина п'ята статті 33 Закону України «Про оренду землі»).

Частиною 6 статті 33 Закону України «Про оренду землі» встановлено, що у разі якщо орендар продовжує користуватися земельною ділянкою після закінчення строку договору оренди і за відсутності протягом одного місяця після закінчення строку договору листа-повідомлення орендодавця про заперечення у поновленні договору оренди землі такий договір вважається поновленим на той самий строк і на тих самих умовах, які були передбачені договором <...>.

Додаткова угода до договору оренди землі про його поновлення має бути укладена сторонами у місячний строк в обов'язковому порядку (частина восьма статті 33 цього Закону). Відмова, а також наявне зволікання в укладенні додаткової угоди до договору оренди землі може бути оскаржено в суді (частина дев'ята статті 33 вказаного Закону).

Тобто виникненню в орендодавця обов'язку прийняти рішення про поновлення договору оренди землі або про наявність заперечень щодо такого поновлення договору з надсиланням відповідного листа-повідомлення має передувати звернення орендаря з повідомленням про намір продовжити орендні правовідносини, до якого має бути додано проект додаткової угоди. Факт порушення орендодавцем місячного терміну для направлення орендареві листа-повідомлення про прийняте ним рішення у відповідь на вчасно надісланий орендарем лист-повідомлення з проектом додаткової угоди дає орендареві підстави розраховувати на можливість поновлення договору оренди землі в силу закону, а саме частини шостої статті 33 Закону України «Про оренду землі». І саме у такому випадку відсутність листа-повідомлення орендодавця про заперечення у поновленні договору оренди землі можна кваліфікувати як «мовчазну згоду» орендодавця на поновлення договору та той самий строк і на тих самих умовах, які були передбачені договором.

Згідно з висновком Судової палати з розгляду справ щодо земельних відносин та права власності Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду, викладеним у постанові від 10 вересня 2018 року у справі № 920/739/17, <...> повідомлення орендарем орендодавця про намір скористатися правом на поновлення

договору оренди землі з підстав, передбачених частиною шостою статті 33 цього Закону, не вимагається. Суть поновлення договору оренди згідно з цією нормою саме й полягає у тому, що орендар продовжує користуватися земельною ділянкою після закінчення строку оренди, а орендодавець, відповідно, не заперечує проти поновлення договору, зокрема, у зв'язку з належним виконанням договору оренди землі. Відсутність такого заперечення, як уже зазначалося, може мати прояв у мовчазній згоді.

Разом з тим у справі № 920/739/17 встановлено, що орендар земельної ділянки виконав свій обов'язок щодо завчасного повідомлення орендодавця до закінчення строку дії договору про намір його поновити та надіслав проект відповідної додаткової угоди. І саме з належним виконанням орендарем обов'язків за договором та вимог частин першої-третьої статті 33 Закону України «Про оренду землі» й недотриманням орендодавцем вимог частини п'ятої статті 33 цього Закону суд касаційної інстанції пов'язував виникнення в орендаря права на поновлення договору оренди на підставі частини шостої статті 33 зазначеного Закону (пункти 5.3 - 5.7 постанови).

З огляду на вказане Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити від висновку Верховного Суду у складі судової палати з розгляду справ щодо земельних відносин та права власності Касаційного господарського суду, викладеного у постанові від 10 вересня 2018 року у справі № 920/739/17, а саме стосовно тверджень про необов'язковість повідомлення орендарем орендодавця про намір скористатися правом на поновлення договору оренди землі з надсиланням проекту додаткової угоди для виникнення підстави поновлення договору, передбаченої частиною шостою статті 33 Закону України «Про оренду землі».

У справі, яка розглядається, суди встановили, що позивачка не дотрималась вимог частини третьої статті 33 Закону України «Про оренду землі», не надавши до листа-повідомлення про поновлення договору оренди землі проект додаткової угоди.

Посилання позивачки на те, що відповідач лише листом від 26 лютого 2018 року № 7.11/199 повідомив її про те, що не буде продовжувати на новий термін договір оренди землі, не має самостійного правового значення для вирішення питання про можливість поновлення договору оренди землі на підставі частини шостої статті 33 Закону України «Про оренду землі», оскільки позивачкою не дотримано процедури, встановленої зокрема частиною третьою статті 33 цього Закону, яка дає орендареві підстави розраховувати на можливість такого поновлення в силу закону.

Відтак, висновки судів попередніх інстанцій про задоволення позову є помилковими.

Детальніше з тестом постанови Великої Палати Верховного Суду від 22 вересня 2020 року у справі № 159/5756/18 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92270706>
Аналогічний правовий висновок викладено у постанові Великої Палати Верховного Суду від 22 вересня 2020 року у справі № 313/350/16-ц - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92270705>

4. справи, розглянуті з підстав необхідності визначення юрисдикції

4.1. справи, які підлягають розгляду в порядку господарського судочинства

Спир за позовом члена або колишнього члена кредитної спілки щодо повернення йому внесків з майна кредитної спілки у зв'язку з виходом із членства у цій спілці, а також про відшкодування моральної шкоди, завданої неповерненням цих внесків, є пов'язаним із припиненням корпоративних прав відповідного члена, а тому підлягає розгляду за правилами господарського судочинства

22 вересня 2020 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 (далі – позивач) до Кредитної спілки «Експрес Кредит Юніон» (далі – відповідач, спілка) про захист прав споживачів шляхом стягнення неповернутих сум додаткового пайового внеску та внесків до резервного капіталу і про відшкодування моральної шкоди за касаційною скаргою позивача на ухвалу Богородчанського районного суду Івано-Франківської області від 12 червня 2019 року і постанову Івано-Франківського апеляційного суду від 31 липня 2019 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Як член спілки позивач упродовж 2014 – 2016 років вніс внески до резервного капіталу на загальну суму 460 000,00 грн, а впродовж 2014 – 2017 років – додаткові пайові внески на депозитний рахунок спілки на загальну суму 430 000,00 грн.

28 грудня 2018 року позивач подав до правління та спостережної ради спілки заяву про добровільний вихід, у якій просив вирішити питання про припинення його членства та провести з ним розрахунки у порядку та строки, передбачені статутом і внутрішнім положенням спілки <...>.

Відповідач у відповідь на заяву позивача надіслав лист від 28 січня 2019 року № 06/19 (далі – лист № 06/19), в якому повідомив, що членство позивача у спілці було припинене 20 квітня 2018 року на підставі поданої ним заяви про добровільний вихід зі спілки від 11 квітня 2018 року. Крім того, вказав, що всі обов'язкові й інші внески позивача, крім вступного, були повернуті у строки, визначені законом.

Заяву від 11 квітня 2018 року про добровільний вихід зі спілки позивач не писав, а розрахунки з ним не проводилися.

З метою досудового врегулювання спору позивач надсилав відповідачеві претензії від 11 лютого 2019 року про повернення додаткового пайового внеску та внесків до резервного капіталу, однак відповідач не надав відповіді, а кошти – не повернув.

Вказані неправомірні дії відповідача завдали позивачеві як особі пенсійного віку моральну шкоду, що полягає у душевних стражданнях, втраті сну, постійному хвилюванні, душевному неспокої, необхідності позики грошей у знайомих і родичів та в додаткових зусиллях і часі для нормалізації життєвих зв'язків.

Суди попередніх інстанцій відмовили у відкритті провадження у справі, оскільки спір виник з корпоративних відносин, а тому його треба розглядати за правилами господарського судочинства.

ОЦІНКА СУДУ

Кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки (частина перша статті 1 Закону України «Про кредитні спілки» (далі - Закон); близький за змістом припис закріплений у частині другій статті 130 ГК України).

Кредитна спілка є юридичною особою (частина перша статті 3 Закону), що відповідно до наведеної класифікації належить до непідприємницьких товариств, і функціонує, зокрема, на засадах добровільності вступу та свободи виходу з кредитної спілки (абзац другий частини першої статті 2 Закону). Членство у кредитній спілці настає з дня сплати особою вступного та обов'язкового пайового внесків у порядку, передбаченому статутом кредитної спілки (абзац перший частини п'ятої статті 10 Закону). А днем припинення членства у кредитній спілці вважається день прийняття загальними зборами членів кредитної спілки або спостережною радою кредитної спілки відповідного рішення (частина шоста вказаної статті).

Отже, спір щодо повернення внесків з майна кредитної спілки (абзац другий частини першої статті 19 Закону) у зв'язку з виходом із членства у цій спілці пов'язаний із припиненням корпоративних прав відповідного члена. Такий спір згідно з пунктом 3 частини першої статті 20 ГПК України слід розглядати за правилами господарського судочинства, як правильно встановили суди першої й апеляційної інстанцій.

Однак Велика Палата Верховного Суду звертає також увагу на те, що суди попередніх інстанцій не зробили жодного висновку щодо юрисдикції суду за вимогою про відшкодування моральної шкоди, завданої позивачеві неповерненням йому відповідачем додаткових пайових внесків і внесків до резервного капіталу. Оскільки задоволення такої вимоги залежить від того, чи справді відповідач не повернув позивачеві зазначені внески, а тому і від повного чи часткового задоволення вимоги про стягнення з відповідача таких внесків (абзац другий частини першої статті 188 ЦПК України, абзац другий частини першої статті 173 ГПК України), Велика Палата Верховного Суду вважає, що вимогу про відшкодування позивачеві моральної шкоди теж має розглянути господарський суд.

Ураховуючи наведені висновки щодо юрисдикції суду за всіма вимогами позивача, Велика Палата Верховного Суду вважає, що рішення судів попередніх інстанцій слід змінити у мотивувальних частинах, виклавши їх у редакції цієї постанови, а в інших частинах зазначені судові рішення залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 22 вересня 2020 року у справі № 338/667/19 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92270696>

Позовні вимоги контролюючого органу до юридичної особи, щодо якої відкрито провадження про банкрутство, про стягнення податкового боргу, який виник до порушення відповідного провадження про банкрутство, підлягають розгляду у порядку господарського судочинства як вимоги конкурсного кредитора

22 вересня 2020 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом Державної податкової інспекції у Солом'янському районі Головного управління Державної фіскальної служби у м. Києві до Концерну «Військторгсервіс» про стягнення заборгованості за касаційною скаргою Концерну «Військторгсервіс» на постанову Окружного адміністративного суду м. Києва від 07 листопада 2017 року та постанову Київського апеляційного адміністративного суду від 15 січня 2018 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Концерн «Військторгсервіс» має заборгованість з таких податків: по земельному податку з юридичних осіб,; по податку на додану вартість по вітчизняних товарах (роботах, послугах), по податку на прибуток підприємств і організацій, що перебувають у державній власності.

Заборгованість відповідача виникла на підставі самостійно задекларованих зобов'язань, нарахованих контролюючим органом.

ДПІ у Солом'янському районі ГУ ДФС у м. Києві засобами поштового зв'язку направлено відповідачу корінець податкової вимоги, яка отримана Концерном «Військторгсервіс» 19 червня 2012 року.

Також судами встановлено, що ухвалою Господарського суду м. Києва від 21 березня 2017 року відкрито провадження у справі № 910/23971/16 про банкрутство Концерну «Військторгсервіс» та введено мораторій на задоволення вимог кредиторів боржника з 21 березня 2017 року, при цьому позивачем було подано заяву про визнання кредиторських вимог до Концерну «Військторгсервіс».

Позивач, вважаючи, що наявні підстави для стягнення суми заборгованості з огляду на їх несплату в добровільному порядку, звернувся із цим адміністративним позовом до суду.

ОЦІНКА СУДУ

Згідно з пунктом 41.2 статті 41 ПК України органами стягнення є виключно контролюючі органи, уповноважені здійснювати заходи щодо забезпечення погашення податкового боргу та недоїмки зі сплати єдиного внеску у межах повноважень, а також державні виконавці у межах своїх повноважень. Стягнення податкового боргу та недоїмки зі сплати єдиного внеску за виконавчими написами нотаріусів не дозволяється.

За змістом підпункту 20.1.34 пункту 20.1 статті 20 ПК України контролюючі органи мають право, зокрема, звертатися до суду щодо стягнення коштів платника

податків, який має податковий борг, з рахунків у банках, що обслуговують такого платника податків, на суму податкового боргу або його частини.

Позов про примусове стягнення з відповідача як платника податків подано ДПІ у Солом'янському районі ГУ ДФС у м. Києві в порядку виконання нею завдань, покладених на контролюючі органи, а спір виник у зв'язку з невиконанням вимог ДПІ в Солом'янському районі ГУ ДФС у м. Києві як суб'єкта владних повноважень про таку сплату.

Аналіз зазначених норм законодавства свідчить про те, що ДПІ у Солом'янському районі ГУ ДФС у м. Києві, звернувшись до суду з позовом про примусове стягнення податкового боргу з платника податків в порядку виконання нею завдань, покладених на контролюючі органи, реалізувала свої владні управлінські функції і виступила як суб'єкт владних повноважень.

Однак згідно з матеріалами справи ухвалою Господарського суду м. Києва від 21 березня 2017 року відкрито провадження у справі № 910/23971/16 про банкрутство Концерну «Військторгсервіс».

Відповідно до пункту 4 статті 10 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 року № 2343-XII (далі – Закон № 2343-XII), що діяв на момент прийняття рішень судами першої та апеляційної інстанцій, суд у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, вирішує усі майнові спори з вимогами до боржника, у тому числі спори про визнання недійсними будь-яких правочинів (договорів), укладених боржником; стягнення заробітної плати; поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника, за винятком спорів, пов'язаних із визначенням та сплатою (стягненням) грошових зобов'язань (податкового боргу), визначених відповідно до ПК України, а також справ у спорах про визнання недійсними правочинів (договорів), якщо з відповідним позовом звертається на виконання своїх повноважень контролюючий орган, визначений ПК України.

Пунктом 1.3 статті 1 ПК України визначено, що цей Кодекс не регулює питання погашення податкових зобов'язань або стягнення податкового боргу з осіб, на яких поширюються судові процедури, визначені Законом № 2343-XII.

Отже, з урахуванням вимог пункту 1.3 статті 1 ПК України та частини першої статті 7 Закону № 2343-XII, а також змісту ухвали Господарського суду м. Києва від 21 березня 2017 року слідує, що з 21 березня 2017 року щодо Концерну «Військторгсервіс» було введено процедуру розпорядження майном. Відповідно на регулювання спірних відносин у цій справі поширюються вимоги Закону № 2343-XII.

За змістом положень частини 1 статті 1 Закону № 2343-XII, законодавець розрізняє такі види вимог кредиторів, як конкурсні, поточні та забезпечені. При цьому, конкурсні вимоги – вимоги до боржника, які виникли до порушення провадження у справі про банкрутство і виконання яких не забезпечено заставою майна боржника, а поточні вимоги – вимоги до боржника, які виникли після порушення провадження у справі про банкрутство.

З наявних матеріалів справи слідує, що в жовтні 2016 року ДПІ у Солом'янському районі ГУ ДФС у м. Києві звернулося до суду з вимогою щодо стягнення податкової заборгованості з Концерну «Військторгсервіс», яка виникла з 2012 року до 08 серпня 2016 року.

Відповідно до частини 1 статті 23 Закону № 2343-XII (в редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин), конкурсні кредитори за вимогами, які виникли до дня порушення провадження у справі про банкрутство, зобов'язані подати до господарського суду письмові заяви з вимогами до боржника а також документи, які їх підтверджують.

З огляду на зазначене Велика Палата Верховного Суду вважає, що суди попередніх інстанцій дійшли помилкового висновку про те, що спір у цій справі підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства та зазначає, що стягнення конкурсних вимог з Концерну «Військторгсервіс» на користь ДПІ у Солом'янському районі ГУ ДФС у м. Києві підлягає розгляду в порядку господарського судочинства.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 22 вересня 2020 року у справі № 826/16976/16 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91901365>

5. Окремі правові позиції Великої Палати Верховного Суду

Державний або приватний виконавець під час виконання судового рішення, ухваленого за правилами господарського судочинства, може звернутися із поданням про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами, у порядку, передбаченому статтею 335 ГПК України, виключно за відсутності спору про право. У такому разі подання розглядається судом, який розглядав справу як суд першої інстанції, незалежно від суб'єктного складу боржника та інших співвласників.

За наявності спору про визначення частки майна боржника в майні, яким він володіє спільно з іншими співвласниками, стаття 335 ГПК України не застосовується, державний або приватний виконавець звертається з таким поданням (позовною заявою) у порядку позовного провадження. Юрисдикційність такого спору визначається з огляду на суб'єктний склад співвласників спірного майна, а участь у справі виконавця та стягувача як третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, не впливає на визначення юрисдикційності спору

6 жовтня 2020 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу ОСОБА_1 на постанову Північного апеляційного господарського суду від 08 жовтня 2019 року й ухвалу Господарського суду Київської області від 23 травня 2019 року, винесені за результатами розгляду подання приватного виконавця виконавчого округу Полтавської області Скрипника Володимира Леонідовича про визначення частки майна боржника в майні, яким він володіє

спільно з іншими особами, у справі за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Рехау» до фізичної особи - підприємця ОСОБА_1, особа, права якої обтяжуються – ОСОБА_2, про стягнення 84 195,47 грн, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Приватним виконавцем 07 серпня 2018 року винесено постанову про відкриття виконавчого провадження ВП № 56938394 з виконання наказу про примусове виконання рішення, виданого 28 квітня 2009 року Господарським судом Автономної Республіки Крим, про стягнення з ФОП ОСОБА_2 на користь ТОВ «Рехау» боргу в сумі 89 107,03 грн.

У ході виконавчого провадження приватним виконавцем вчинено низку дій, спрямованих на виконання зазначено наказу. Так, приватним виконавцем встановлено відсутність сільськогосподарської техніки, тракторів, комбайнів та інших самохідних машин, транспортних засобів, зареєстрованих на праві приватної власності за боржником.

На підставі інформаційної довідки з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень встановлено, що за боржником на праві приватної власності нерухомого майна не зареєстровано. Окрім того, приватним виконавцем встановлено відсутність рухомого майна, яке підлягає опису та арешту, про що складено відповідний акт приватного виконавця.

30 січня 2019 року приватним виконавцем винесено постанову ВП № 56938394 про звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника.

На адресу приватного виконавця 18 лютого 2019 року надійшло повідомлення Приватно-орендного сільськогосподарського підприємства «Відродження», згідно з яким боржник звільнений з господарства 18 липня 2018 року, що підтверджується наказом, тому виконати постанову виконавця про звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника неможливо.

26 березня 2019 року на адресу приватного виконавця надійшло повідомлення Регіональної філії «Південна залізниця АТ «Укрзалізниця» про те, що боржник не перебуває в трудових відносинах з підприємством.

У квітні 2019 року приватний виконавець звернувся до Господарського суду Київської області із вказаним вище поданням у межах справи № 2-24/494-2009, у якому просив визнати житловий будинок з господарськими будівлями та земельну ділянку, які зареєстровано на праві приватної власності за ОСОБА_2, спільною сумісною власністю подружжя; визначити 1/2 частку в праві власності на житловий будинок з господарськими будівлями за ОСОБА_2, на які можливо звернути стягнення.

ОЦІНКА СУДУ

Питання про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами, вирішується судом за поданням державного чи приватного виконавця. Суд у десятиденний строк розглядає це питання у судовому засіданні

з повідомленням сторін та заінтересованих осіб. Неявка сторін та інших осіб не є перешкодою для вирішення питання про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами (стаття 335 Господарського процесуального кодексу України).

Відповідно до статті 338 Господарського процесуального кодексу України процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень, вирішуються судом, який розглядав справу як суд першої інстанції, якщо інше не визначено цим розділом.

Таким чином, в разі звернення державного або приватного виконавця з поданням про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами під час виконання судового рішення, ухваленого за правилами господарського судочинства, таке подання розглядає суд першої інстанції, який ухвалив відповідне рішення, за правилами господарського судочинства.

Як встановлено судами попередніх інстанцій, підставою звернення приватного виконавця до суду із цим поданням стало те, що бездіяльність боржника ускладнює виконання рішення та на переконання приватного виконавця є необхідність у зверненні стягнення на майно боржника, яким він володіє спільно з іншими особами. Таке майно є спільною сумісною власністю боржника та ОСОБА_2, набуте ними в шлюбі, та частку боржника в цьому майні не визначено.

При вирішенні питання про визначення частки в спільній сумісній власності слід враховувати, що відповідно до частини другої статті 370 Цивільного кодексу України у разі виділу частки із майна, що є у спільній сумісній власності, вважається, що частки кожного із співвласників у праві спільної сумісної власності є рівними, якщо інше не встановлено домовленістю між ними, законом або рішенням суду.

Судами встановлено, що згідно з інформацією з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень за дружиною боржника ОСОБА_1 під час шлюбу зареєстровано житловий будинок з господарськими будівлями.

Натомість у своїй апеляційній скарзі ОСОБА_1 наголошувала на неможливості задоволення подання приватного виконавця про визначення частки майна боржника в майні, яким він володіє спільно з іншими особами, зокрема, на спірне майно, у якому не можна визначити частку ОСОБА_1, оскільки зазначене майно є особистою приватною власністю ОСОБА_2.

Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про те, що стаття 335 Господарського процесуального кодексу України підлягає застосуванню виключно за відсутності спору про право. У цьому разі відповідно до статті 338 Господарського процесуального кодексу України подання державного чи приватного виконавця розглядається судом, який розглядав справу як суд першої інстанції, незалежно від суб'єктного складу боржника та інших співвласників майна. Натомість за наявності спору про право стаття 335 Господарського процесуального кодексу України не підлягає застосуванню.

Оскільки в цій справі вбачається спір про право з ОСОБА_2, яка вважає себе одноосібною власницею спірного майна, то судові рішення в частині визначення частки майна боржника в майні, яким він володіє спільно з іншими особами, слід скасувати, а провадження в цій справі за поданням приватного виконавця в цій частині – закрити.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що виконавець вправі звернутися до суду з поданням про визначення частки майна боржника в майні, яким він володіє спільно з іншими особами, незалежно від того, чи відсутній спір про право, чи він наявний. Водночас в останньому випадку виконавець звертається з таким поданням (позовною заявою) в порядку позовного провадження.

Спір про визначення частки майна боржника в майні, яким він володіє спільно з іншими особами, є спором між боржником і іншими співвласниками майна. Якщо юрисдикційність такого спору залежить від суб'єктного складу сторін, то вона визначається виходячи із суб'єктного складу співвласників спірного майна. Натомість участь у справі виконавця, а також участь у справі стягувача як третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, не впливає на визначення юрисдикційності такого спору.

Отже, спір про визначення частки майна боржника ОСОБА_1 в майні, яким, як вважає виконавець, він володіє спільно з ОСОБА_2, у разі подання виконавцем відповідного подання (позовної заяви), з огляду на суб'єктний склад співвласників спірного майна підлягатиме вирішенню за правилами цивільного судочинства.

Після відкриття провадження за поданням (позовною заявою) виконавця про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами, боржник набуває статусу позивача (абзац перший частини п'ятої статті 53 Господарського процесуального кодексу України; абзац перший частини п'ятої статті 56 Цивільного процесуального кодексу України).

Оскільки виконавець може звертатися з поданням (позовною заявою) про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами, незалежно від волі боржника чи навіть всупереч такій волі, та враховуючи, що Господарський процесуальний кодекс України не містить вичерпного регулювання участі виконавця у позовному провадженні, *mutatis mutandis* підлягають застосуванню правила частини четвертої статті 54, частин четвертої, п'ятої статті 55 Господарського процесуального кодексу України, частин третьої, четвертої статті 57 Цивільного процесуального кодексу України: зменшення розміру позовних вимог, зміна предмета або підстави позову, укладення мирової угоди, відмова від апеляційної або касаційної скарги, заяви про перегляд рішення суду за нововиявленими або виключними обставинами можлива лише за письмовою згодою виконавця; якщо боржник не підтримує заявлених позовних вимог, то це не є підставою для залишення подання без розгляду; відмова боржника від позову, подання ним заяви про залишення позову без розгляду не позбавляє виконавця права підтримувати позов і вимагати розгляду справи по суті.

Враховуючи викладене, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про те, що касаційну скаргу ОСОБА_1 слід задовольнити частково, ухвалу суду першої інстанції та постанову суду апеляційної інстанції в частині визначення частки майна боржника в майні, яким він володіє спільно з іншими особами – скасувати, провадження в цій справі за поданням приватного виконавця в цій частині – закрити.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 6 жовтня 2020 року у справі № 2-24/494-2009 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92120522>

Власники майна, на яке у кримінальному провадженні накладено арешт і яке передане Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів для здійснення заходів з управління арештованим майном, не можуть звертатися з позовом про усунення перешкод у користуванні майном шляхом припинення організації управління таким майном за правилами цивільного судочинства навіть за умови, якщо питання про скасування арешту вже розглядалося за правилами КПК України. Такі особи не позбавлені права на повторне подання клопотання про скасування арешту майна у порядку, передбаченому статтею 174 КПК України, доводячи, що у подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба, зокрема через те, що належні заходи з управління арештованим майном не вживаються, а вжиті – не забезпечують збереження активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, та їх економічної вартості

15 вересня 2020 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1, ОСОБА_2 до Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (далі – відповідач, Національне агентство), за участю третіх осіб, які не заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, – ОСОБА_3, Товариства з обмеженою відповідальністю (далі – ТзОВ) "Нікром Трейд Груп" – про усунення перешкод у користуванні майном за касаційною скаргою ОСОБА_1 на ухвалу Тисменицького районного суду Івано-Франківської області від 10 вересня 2018 року і постанову Івано-Франківського апеляційного суду від 6 листопада 2018 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

21 липня 2017 року слідчий суддя Солом'янського районного суду міста Києва у кримінальному провадженні у справі № 760/12922/17 постановив ухвалу, за якою наклав арешт на майно підозрюваного ОСОБА_2

30 травня 2018 року слідчий суддя Солом'янського районного суду міста Києва постановив ухвалу, за якою передав відповідачу в управління за договором на підставах, у порядку та на умовах, визначених статтями 19 і 21 Закону України "Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління

активами, одержаними від корупційних та інших злочинів", майно підозрюваного ОСОБА_2, на яке у кримінальному провадженні накладений арешт.

23 липня 2018 року Апеляційний суд міста Києва відмовив у відкритті провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_2 на ухвалу слідчого судді Солом'янського районного суду міста Києва від 30 травня 2018 року, оскільки згідно зі статтею 309 КПК України зазначену ухвалу не можна оскаржити в апеляційному порядку. Аналогічно виснував Київський апеляційний суд, постановляючи 11 березня 2019 року ухвалу про відмову у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_2 як власника майна на ухвалу слідчого судді Солом'янського районного суду міста Києва від 30 травня 2018 року.

У зв'язку з цим позивачі звернулися з позовною заявою, у якій просили усунути перешкоди в користуванні майном, що перебуває в режимі спільної сумісної власності, шляхом припинення відповідачем «організації управління таким майном», посилаючись на те, що КПК України не регулює повернення майна власнику у разі незаконного передання цього майна в управління.

Суди попередніх інстанцій відмовили у відкритті провадження, оскільки усунення перешкод у користуванні майном шляхом припинення управління ним слід розглядати у порядку, передбаченому КПК України.

ОЦІНКА СУДУ

Підозрюваний, обвинувачений, їх захисник, законний представник, інший власник або володілець майна, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які не були присутні при розгляді питання про арешт майна, мають право заявити клопотання про скасування арешту майна повністю або частково. Таке клопотання під час досудового розслідування розглядається слідчим суддею, а під час судового провадження – судом. Арешт майна також може бути скасовано повністю чи частково ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого, їх захисника чи законного представника, іншого власника або володільца майна, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо вони доведуть, що в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба або арешт накладено необґрунтовано (частина перша статті 174 КПК України).

Велика Палата Верховного Суду вже неодноразово вирішувала питання щодо юрисдикції суду за вимогами про звільнення майна з-під арешту, накладеного за правилами кримінального судочинства (див. постанову від 30 червня 2020 року у справі № 727/2878/19 (пункти 21, 37)).

Суди попередніх інстанцій встановили, що ОСОБА_2 як сторона кримінального провадження реалізував право на оскарження в апеляційному порядку ухвали слідчого судді Солом'янського районного суду міста Києва від 21 липня 2017 року про арешт майна. Крім того, з клопотанням про скасування арешту, накладеного ухвалою слідчого судді Солом'янського районного суду міста Києва від 21 липня 2017 року, ОСОБА_2 як обвинувачений у кримінальному провадженні звернувся

до Вищого антикорупційного суду. Останній ухвалою від 2 березня 2020 року у справі № 760/17909/18 відмовив у задоволенні цього клопотання.

Велика Палата Верховного Суду зауважує, що вирішення за правилами КПК України 2012 року питання про скасування арешту, накладеного на майно у межах кримінального провадження, не створює можливості звернення з позовом про усунення перешкод у користуванні цим майном за правилами цивільного судочинства. Кримінальний процесуальний закон не передбачає обмеження права на повторне подання клопотання про скасування арешту майна. Тому з таким клопотанням ОСОБА_2 може знову звернутися у порядку, визначеному КПК України, аргументувавши необґрунтованість накладення арешту чи відсутність у ньому потреби.

ОСОБА_1 теж може звернутись із клопотанням про скасування арешту майна, навівши у порядку, передбаченому КПК України, аргументи щодо порушення її права власності. Стосовно твердження ОСОБА_1 про порушення її прав користуватися та розпоряджатися часткою у спільному майні подружжя Велика Палата Верховного Суду зазначає, що ОСОБА_1 не позбавлена можливості вирішити за правилами цивільного судочинства питання поділу майна, що є спільній сумісній власності. Крім того, Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те, що ОСОБА_1 не є уповноваженою на захист прав на майно третіх осіб, які, за її словами, на момент накладення на нього арешту були його власниками (співвласниками), а саме прав ОСОБА_2, а також тих осіб, яким подружжя ОСОБА_2 раніше відчужило квартиру та нежитлове приміщення.

Мета передання відповідачеві арештованого майна для здійснення заходів з управління ним – це, зокрема, забезпечення збереження активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, та їх економічної вартості. Іншими словами, передання арештованого майна в управління має забезпечувати досягнення мети арешту, визначеної у статті 170 КПК України. Проте це не дозволяє ототожнювати арешт майна з переданням такого майна на зберігання як речового доказу у кримінальному провадженні, у тому числі з переданням майна для здійснення Національним агентством заходів з управління ним (див. постанову об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 27 січня 2020 року у справі № 758/16546/18).

У разі надходження винесеного у межах наданих законом повноважень рішення прокурора, а також судового рішення, що набрало законної сили, яким скасовано арешт прийнятих в управління активів, Національне агентство у триденний строк повертає їх законному власнику, а в разі їх реалізації – повертає одержані від цього кошти, а також проценти, нараховані як плата за користування банком такими коштами (частина восьма статті 21 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів»). Отже, саме судове рішення про скасування арешту майна є однією з визначених законом підстав для припинення заходів з управління арештованим майном.

З огляду на зазначене, Велика Палата Верховного Суду вважає безпідставними доводи ОСОБА_1 у касаційній скарзі щодо відсутності у кримінальному судочинстві ефективних юридичних засобів для припинення «організації управління» арештованим майном і заходів з управління цим майном. Ініціювання з метою впливу на порядок зберігання речових доказів у кримінальному провадженні іншої судової процедури за правилами ЦПК України суперечитиме завданням як цивільного, так і кримінального судочинства.

Таким чином, Велика Палата Верховного Суду вважає цю скаргу необґрунтованою, а рішення судів попередніх інстанцій – та кими, які ухвалені з додержанням норм права.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 15 вересня 2020 року у справі № 352/1802/18 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92270697>

6. Справи, прийняті до провадження Великою Палатою Верховного Суду

1. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 29 вересня 2020 року

Справа № 462/5368/16-ц (провадження № 14-143цс20).

Сторони: ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ПАТ «Креді Агріколь Банк».

Суддя-доповідач: Ткачук О. С.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати Верховного Суду.

Опис: На думку КЦС ВС, існує необхідність відступити від правового висновку, викладеного у постанові ВП ВС, відповідно до якого ефективним способом захисту поручителя є вимога про визнання договору поруки припиненим.

2. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 29 вересня 2020 року

Справа № 916/2813/18 (провадження № 12-71гс20).

Сторони: ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідачів – ПП «Ніка-2».

Суддя-доповідач: Власов Ю. Л.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: На думку КГС ВС, існує виключна правова проблема щодо юрисдикції у спорах, предметом яких є визнання недійсним укладеного одним із подружжя без згоди іншого з подружжя договору відчуження частки приватного підприємства, яке створено за рахунок спільного майна; визначення правового режиму майна приватного підприємства; правової природи приватного підприємства та його співвідношення з товариством з обмеженою відповідальністю.

3. Суд, який направив справу: КАС ВС

Дата прийняття ухвали: 7 жовтня 2020 року

Справа № 826/20239/16 (провадження № 11-314апп20).

Сторони: ПАТ «А-БАНК» до НБУ, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Уповноважених осіб Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на здійснення тимчасової адміністрації в ПАТ КБ «Приватбанк», ПАТ КБ «Приватбанк», Міністерства фінансів України, ПАТ «УКРГАЗБАНК».

Суддя-доповідач: Гриців М. І.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: КАС ВС вважає за необхідне відступити від правового висновку КЦС ВС, відповідно до якого, у разі коли суд апеляційної інстанції змінив рішення суду першої інстанції у частині розподілу судових витрат, а в решті залишив без змін, судом, який ухвалив рішення по суті спору і до компетенції якого належить здійснення перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами, передбаченими пунктами 1, 3 частини третьої статті 423 ЦПК України, є суд апеляційної інстанції, який ухвалив власне рішення, а не суд першої інстанції.

4. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 8 жовтня 2020 року

Справа № 911/2390/18 (провадження № 12-73гс20).

Сторони: Київська місцева прокуратура № 9 в інтересах держави в особі Департаменту комунальної власності м. Києва виконавчого органу Київської міської ради та Амбулаторно-поліклінічного закладу «Київський міський дитячий діагностичний центр» до ТОВ «Медичний центр імені академіка Юрія Прокоповича Спіженка».

Суддя-доповідач: Кібенко О. Р.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: На думку КГС ВС, існує необхідність відступити від правового висновку, викладеного у постанові КЦС ВС, згідно з яким до позовів, що виникають з приводу нерухомого майна, належать, зокрема, позови про стягнення орендної плати, якщо спір виник з приводу нерухомого майна. На думку колегії суддів, до таких спорів належать спори, вимоги за якими безпосередньо стосуються об'єкта нерухомого майна, і не належать спори, предметом яких є стягнення заборгованості, яка виникла внаслідок невиконання зобов'язань за договором, незалежно від того, що такий договір укладений щодо нерухомого майна.

5. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 20 жовтня 2020 року

Справа № 607/3693/17 (провадження № 14-151 цс 20).

Сторони: Державного вищого навчального закладу «Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського Міністерства охорони здоров'я України» до ОСОБА_1.

Суддя-доповідач: Пророк В. В.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: На думку КЦС ВС, існує виключна правова проблема у справах про стягнення коштів за навчання, що пов'язана з вирішенням питання, чи входить стипендія до витрат на навчання, які особа зобов'язана компенсувати у випадку невиконання нею обов'язку відпрацювати протягом трьох років.

6. Суд, який направив справу: КАС ВС

Дата прийняття ухвали: 20 жовтня 2020 року

Справа № 821/669/17 (провадження № 11-309апп20).

Сторони: ФГ «Оазис півдня» до Міністерства юстиції України, Комісії з питань розгляду скарг у сфері державної реєстрації, головного спеціаліста сектору правового забезпечення Департаменту державної реєстрації та нотаріату Мін'юсту, державних реєстраторів прав на нерухоме майно Комунального підприємства «Херсонське бюро технічної інвентаризації».

Суддя-доповідач: Прокопенко О. Б.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: На думку КАС ВС, необхідним є правовий висновок ВП ВС про те, чи можливе скасування судових рішень і закриття провадження у справі, якщо за час, що минув з розгляду справи ВС за першою касаційною скаргою, та до часу на момент розгляду додаткової касаційної скарги, поданої в порядку статті 357 КАС (статті 305 ГПК України чи статті 405 ЦПК України), змінилася правова позиція ВП ВС щодо розмежування предметної юрисдикції при вирішенні подібних спорів.

7. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 20 жовтня 2020 року

Справа № 908/3512/19 (провадження № 12-74гс20).

Сторони: ТОВ «Технохімреагент» до ГУ ДПС у Запорізькій області за участю заступника прокурора Запорізької області.

Суддя-доповідач: Рогач Л. І.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: КГС ВС вважає, що виключна правова проблема полягає в тому, що суди адміністративної та господарської юрисдикцій по-різному застосовують положення статті 20 ГПК України та статті 21 КАС України, а також правові ВП ВС, викладені у постановках від 4 грудня 2018 року у справі № 910/23482/17, від 3 березня 2020 року у справі № 922/506/19 та від 17 вересня 2019 року у справі № 910/13174/18

(щодо відшкодування шкоди, завданої неправомірними діями органів державної влади), що призводить до взаємовиключних висновків щодо того, судом якої юрисдикції має вирішуватися спір по суті.

8. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 28 жовтня 2020 року

Справа № 904/1693/19 (провадження № 12-77гс20).

Сторони: ТОВ «Нова Трейд Груп» до боржника ТОВ «Трейд Коммодіті».

Суддя-доповідач: Рогач Л. І.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: На думку КГС ВС, виключна правова проблема полягає у визначенні моменту виникнення грошових зобов'язань боржника щодо сплати податкових платежів за неузгодженими податковими повідомленнями-рішеннями, а тому й визначення обсягу самостійного дослідження господарським судом у попередньому засіданні у справі про банкрутство обставин виникнення кредиторських вимог податкового органу та необхідності встановлення обов'язку суду у наданні оцінки первинним документам, поданим контролюючим органом на підтвердження його грошових вимог до боржника за податковими зобов'язаннями.

7. Справи, повернуті Великою Палатою Верховного Суду на розгляд касаційних судів

1. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 15 вересня 2020 року

Справа № 5017/1221/2012 (провадження № 12-49гс20).

Сторони / предмет: ОСОБА_1 до ТОВ «Промтоварний ринок» про визнання недійсними рішень та статутів товариства.

Суддя-доповідач: Рогач Л. І.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої палати Верховного Суду.

Опис: На думку КГС ВС, існує необхідність відступити від правового висновку, викладеного у постанові ВП ВС, щодо можливості застосування підпункту «д» пункту 3 частини п'ятої статті 17 ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» (у редакції, чинній із 17 червня 2018 року) до правовідносин, які виникли до набрання чинності цією редакцією Закону, зокрема у справах за позовами, які подані до 17 червня 2018 року; щодо належності такого способу захисту порушеного права та інтересу, як визнання недійсним рішення загальних зборів учасників товариства з обмеженою / додатковою відповідальністю.

Позиція ВП ВС: наведені КГС ВС в ухвалі мотиви для відступу від правової позиції ВП ВС не стосуються спірних правовідносин та не обґрунтовують підстави для розгляду питання про необхідність відступу ВП ВС від висновків.

2. Суд, який направив справу: КАС ВС

Дата прийняття ухвали: 13 жовтня 2020 року

Справа № 640/17296/19 (провадження № 11-322апп20).

Сторони / предмет: ОСОБА_1 до Державного бюро розслідувань про визнання бездіяльності протиправною.

Суддя-доповідач: Анцупова Т. О.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: На думку КАС ВС, виключною правовою проблемою є юрисдикція спору стосовно оскарження бездіяльності ДБР щодо незабезпечення останнім відповідно до законодавства додержання режиму захищеної законом таємниці та іншої інформації з обмеженим доступом. Колегія суддів вважає, що суб'єктний склад у справі, що розглядається, свідчить про те, що такий спір має ознаки публічно-правового, проте з огляду на предмет і підстави позову (звернення позивача до суду зумовлене поширенням відповідачем змісту заяви про внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань і початок кримінальних проваджень та листа відповідача щодо заяви про внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, яке пов'язане з діяльністю суб'єкта владних повноважень щодо розслідування кримінальних справ) є підстави вважати, що права та обов'язки учасників справи у спірних правовідносинах визначені кримінальним процесуальним законом.

Позиція ВП ВС: колегія суддів КАС ВС не навела жодних мотивів, у чому саме полягає виключна правова проблема у контексті спірних правовідносин. Також у зазначеній ухвалі відсутнє належне правове обґрунтування того, що спірні правовідносини врегульовані законодавчими нормами, які допускають їх множинне тлумачення та породжують відповідну правову невизначеність.

Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР за період із 01.10.2020 по 31.10.2020 / упоряд. департамент аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду / Відпов. за вип.: суддя ВП ВС, д-р юрид. наук О. Р. Кібенко. – Київ, 2020. – Вип. 24. – 54 стор.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень Великої Палати. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua